
Tor Bjørklund og Karl-Eirik Kval
Innvandrere og lokalvalget 1999

Institutt for samfunnsforskning

Oslo 2001

© ISF 2001
Rapport 2001:2

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
Postboks 3233 Elisenberg
0208 OSLO
www.samfunnsforskning.no

ISBN 82-7763-154-5
ISSN 0333-3671

Materialet i denne rapporten er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Det er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrifter til eget bruk. Uten særskilt avtale med ISF er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Innhold

Forord.....	5
1 Introduksjon.....	7
Definisjoner og kjennetegn	7
Innvandring som valgkamptema	10
Disposisjonen i rapporten	13
2 Hvem er innvandrere?	15
Stemmeretten innføres	15
Utenlandske statsborgere	17
Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.....	19
Innvandrerbefolkningen.....	21
Bosted og innvandrerbefolkning	23
Alderssammensetningen i innvandrerbefolkningen	27
3 Valgdeltakelse	33
Utenlandske statsborgere	34
Valgdeltakelsen i Oslo for utenlandske statsborgere	43
Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.....	45
Valgdeltakelsen i Oslo for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn	48
Valgdeltakelse blant innvandrere	49
Grunner for ikke å delta.....	52
Kilder for informasjon om stemmerett	53
4 Partivalg	57
Introduksjon	57
Valget 1999	58
Utenlandske statsborgere og parti	60
Nasjonalitet og parti	61
Kjønn og parti	64
Slengerstemmer til ikke-vestlige bystyrerepresentanter	67

5	Direkte aktivitet	69
	Økt direkte aktivitet?	69
	Direkte aktivitet, stemmegivning og nasjonalitet	72
6	Innvandrerrepresentasjon og listeretting i Oslo	75
	Valgordning og valgdeltakelse	75
	Listeretting i favør av innvandrere	76
	Økt listeretting i Oslo	82
	Hvem kumulerer og stryker innvandrere?	84
	Avslutning	92
7	Oppsummering	95
	Innvandrere: fra objekt til subjekt	95
	Ikke-vestlige og vestlige innvandrere	95
	Lav valgdeltakelse, særlig blant de ikke-vestlige	96
	Kvinner deltar mer enn menn, men bare blant de vestlige ...	97
	Botid øker deltakelsen, særlig blant de vestlige	98
	«Ghettoisering» øker deltakelse blant de ikke-vestlige innvandrere	98
	Direkte politisk aktivitet, protestpotensial blant de ikke-vestlige	99
	Ikke-vestlige innvandrere stemmer til venstre	99
	Ikke-vestlige innvandrere: store interne variasjoner	100
	Listeretting favoriserer ikke-vestlige innvandrerkandidater ...	101
	Innvandrerens bidrag: lavere valgdeltakelse og mer listeretting...	101
	Appendiks	103
	Utvalgsundersøkelser som inngår i rapporten	103
	Utenlandske statsborgere	103
	Gjennomføring	103
	Feilkilder	104
	Vekting	105
	Begreper og kjennemerker	105
	Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn	106
	Elektoratet	107
	Tabellappendiks	109
	Litteraturreferanser	119

Forord

Denne undersøkelsen er finansiert av *Same-, minoritets- og utlendingsavdelingen i Kommunal- og regionaldepartementet*. I arbeidet med rapporten har vi hatt god hjelp av to forskningsassistenter, Johannes Bergh og Stian Tørhaug. De er begge hovedfagsstudenter i statsvitenskap. Da Johannes en periode dro til USA, overtok Stian jobben. De har gjort et utmerket arbeid, fått orden og fasong på tabeller og vært involvert i arbeidet med kapittel 6, *Innvandrerrepresentasjon og listeretting i Oslo*, der de også har gitt verdifulle tilskudd til analysearbeidet.

Statistisk sentralbyrå har hatt ansvaret for innsamling av data. *Valgstyret i Oslo* skal takkes for å ha gitt innsyn i dataene fra den optiske lesningen av stemmesedler i Oslo. Det gjorde det mulig å analysere aspekter ved listerettingen av innvandrerkandidater. Til slutt en takk til Bernt Aardal, forskningsleder ved *Institutt for samfunnsforskning*, som har lest gjennom manuset og gitt nyttige kommentarer.

Tor Bjørklund

Karl-Eirik Kval

Definisjoner og kjennetegn

Denne rapporten dreier seg om innvandrernes valgferd ved kommune- styrevalget i 1999. Temaet reiser flere spørsmål, som: Hvem er innvandrerne? Hvor ofte stemte de? Og på hvilke partier? Et vesentlig punkt er hvem som oppfattes å være innvandrere. Fram til 1994 definerte Statistisk sentralbyrå (SSB) innvandrere ved hjelp av to kategorier, nemlig 'personer født i utlandet' og 'utenlandske statsborgere'. Definisjonen var ikke helt heldig fordi den inkluderte barn født i utlandet av norske foreldre og dessuten utenlandsadopterte. Etter 1994 er Statistisk sentralbyrås kjennetegn på en innvandrere en person med begge foreldre født i utlandet¹. *Førstegenerasjonsinnvandrere* er da de som selv har innvandret, og *andregenerasjonsinnvandrere* er deres barn som er født i Norge.

Siden temaet for analyse er lokalvalget, er det de *stemmeberettigede* innvandrere som i første rekke er av interesse. Det utløser igjen spørsmålet om hvilke innvandrere som har stemmerett. Et viktig skille går i den sammenheng mellom *utenlandske statsborgere* og *norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn*. Sistnevnte gruppering har alltid hatt stemmerett. Fra lokalvalget i 1983 har dessuten alle utenlandske statsborgere med minst tre års lovlig opphold i Norge hatt stemmerett ved norske lokalvalg.² Ved valget i 1999 utgjorde de utenlandske stats-

-
1. Statistisk sentralbyrå (1994): Nye tall for innvandrerbefolkningen, *Ukens statistikk* 1994, 23.
 2. En slik rett har de imidlertid *ikke* ved stortingsvalg. Dermed blir det flere innvandrerstemmer ved et lokalvalg enn et stortingsvalg.

borgerne i overkant av 100.000 personer. En noe mindre gruppe, drøye 80.000, var norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

Med utgangspunkt i valget i 1995 ga vi ut rapporten «Valgdeltakelse og partistemmegivning blant utenlandske statsborgere ved kommunevalgene fra 1987 til 1995»³. Den tok i all hovedsak for seg *utenlandske statsborgere*. I tillegg streifet rapporten også innom temaet valgdeltakelsen blant *norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn*. I nærværende publikasjon skal begge disse gruppene behandles hver for seg og samlet. Samlet gir vi disse to gruppene – i tråd med Statistisk sentralbyrås termer – betegnelsen *innvandrerbefolkningen*.⁴ Dermed kan vi for første gang få et mål på valgdeltakelsen i innvandrerbefolkningen. Mest oppmerksomhet vil også denne gang vies de utenlandske statsborgerne. Det skyldes at vi for denne velgerkategorien ikke bare har opplysninger om valgdeltakelse, med det avkrysede manntallet som kilde, men også informasjon om partivalg og annen form for deltakelse som ikke er knyttet til valg, dvs. såkalt direkte deltakelse via aksjoner og underskriftskampanjer. Disse opplysningene stammer fra en postenquete-undersøkelse⁵.

Et viktig skille blant innvandrerne går mellom de med *vestlig og ikke-vestlig kulturbakgrunn*. Ifølge den vanlige definisjonen av en innvandrer er også svensker og dansker innvandrere. I den offentlige debatten er det imidlertid ikke skandinaver det siktes til når innvandrere omtales. Vanligvis vil en innvandrer være en person med «fremmed» kulturbakgrunn. I tillegg kommer at innvandrerne gjerne er fra land

3. Kval og Bjørklund (1996)

4. Fullstendig identisk blir de to definisjonene av innvandrerbefolkningen imidlertid ikke, men avvikene må være ubetydelige. Ifølge Statistisk sentralbyrå består innvandrerbefolkningen av personer som har begge foreldre født utenlands. Innenfor kategorien utenlandske statsborgere kan det imidlertid tenkes å forekomme personer med norsk bakgrunn og norske foreldre i Norge. Eksempelvis, noen har vokst opp i Norge, flyttet til utlandet tatt det nye landets statsborgerskap for deretter å flytte tilbake til Norge. Dette gjør at vår definisjon av innvandrerbefolkningen ikke fullt ut stemmer med den Statistisk sentralbyrå bruker.

5. Utvalg og frafall er behandlet i appendikset.

der velstandsnivået er betraktelig lavere enn i Norge, som igjen er en av grunnene til at de vil slå seg ned i Norge for godt. Med dette som bakteppe har vi delt innvandrerne etter vestlig og ikke-vestlig bakgrunn. Vestlig bakgrunn inkluderer Europa bortsett fra Tyrkia, landene i ex-Jugoslavia og tidligere Sovjet-republikker. I tillegg kommer USA, Canada, Oceania og Israel. Resten blir ikke-vestlige med et dominerende innslag fra Asia, Afrika og Latin-Amerika.

Å kartlegge valgdeltakelsens omfang er en hovedoppgave i rapporten. Ikke bare legges vekt på ulike nasjonaliteter, men også bosted. I denne sammenheng skilles Oslo ut i forhold til resten av landet. Det skyldes Oslos særstilling. For selv om innvandringen til Norge ikke har vært spesielt stor sammenlignet med mange andre europeiske land, er andelen betydelig i Oslo. Det er nemlig en tendens til at innvandrere bosetter seg der. Spesielt de ikke-vestlige innvandrere trekker til hovedstaden, og byen har på kort tid blitt multikulturell. Dette har gjort at en ikke ubetydelig del av stemmene i Oslo kommer fra dem med ikke-vestlig bakgrunn.

Et stort antall innvandrere i et lokalsamfunn kan forventes å påvirke både valgdeltakelsen og selve partivalget. Når andelen innvandrere kommer over en viss terskel, åpner muligheten seg for organisasjonsdannelser, og et innvandrer miljø etableres som kan bære fram appeller med oppfordring om å stemme. For å teste betydningen av slike forhold skal Oslo skilles ut i forhold til resten av landet. I Oslo er det dessuten et eksempel på at innvandrere stilte egen liste, Flerkulturell liste ved valget i 1995. Dermed er vi over på temaet innvandrernes partivalg.

I forhold til partivalg har vi kun data for de utenlandske statsborgerne. Disse har vi skilt etter vestlig/ikke-vestlig bakgrunn. Vi vil også sammenligne deres partivalg i forhold til alle de som stemte ved valget. De utenlandske statsborgerne blir skilt etter vestlig/ikke-vestlig og partivalget skal kartlegges. De to gruppene vestlig/ikke-vestlig vil bli sammenliknet, og dessuten trekkes inn som referansepunkt partivalget til alle de som stemte.

Antall innvandrere påvirker ikke bare muligheten for politisk organisering blant innvandrere, men kan også utløse reaksjoner blant etnis-

ke nordmenn som kan gi partipolitiske utslag. Mer generelt kan slås fast at når innvandring fra midten av 1980-tallet ble et partipolitisk stridsspørsmål, skyldtes det i stor grad den sterke økningen i antall asylsøkere. Innvandring som valgkamptema kom som et resultat av at innvandrerne økte i antall, og spørsmålet ble reist hvor mange Norge skulle ta imot. At innvandring blir et partipolitisk stridsspørsmål der partier inntar ulike standpunkter, vil i nest omgang kunne påvirke innvandrerens eget partivalg. Det kan bli klart for dem hvilke partier som er innvandrerens venner og fiender.

Innvandring som valgkamptema

I hvilken grad innvandring blir et partipolitisk stridsspørsmål i en valgkamp varierer. Da f.eks. innvandringsstoppen ble vedtatt i 1974 var enigheten mellom partiene på Stortinget massiv, og dermed kunne temaet vanskelig partipolitiseres. Lokalvalget i 1987 representerte et vendepunkt, det ble det første valget da innvandring kom opp som valgkamptema og partiene inntok ulike standpunkter til denne saken. Bakgrunnen var den eksplosive veksten av asylsøkere.⁶ Valget ble også et gjennombruddsvalg for Fremskrittspartiet, for første gang oversteg oppslutningen ti prosent. Motstanden og skepsisen mot innvandrere, eller den offisielle innvandrings- og integreringspolitikken, gav utvilsomt velgergevinst.

Fra valget i 1987 er innvandring kommet for å bli som et mulig valgkamptema med partipolitiske fronter som kan bidra til å flytte stemmer mellom partiene. I hvilken grad saken er på dagsorden, kan måles på ulike måter. Ved lokalvalget i 1995 og 1999 ble et åpent spørsmål stilt om hva som var den viktigste saken for valg av parti. Det var flere som nevnte innvandring i 1995 enn i 1999.⁷ Men felles-trekk kan også påpekes. For begge valgene gjaldt at jo flere innvan-

6. Bjørklund (1999)

7. I 1995 var det 5 prosent og i 1999 2,5 prosent som sa at innvandring var «viktigste sak». Utelukker vi de som ikke kunne nevne noen sak, stiger tallene til 7 prosent (1995) og 3,5 prosent (1999).

Tabell 1.1 Prosent som stemte Fremskrittspartiet, av de som sier at innvandring er viktigst for valg av parti, etter kommunestørrelse.

Antall innbyggere	1995	1999	N	
–19999	100	(90)	25	10
20000 +	89	(75)	37	16
Oslo	(95)	(67)	20	12
Total	93	76	82	38

Kilde: Lokalvalgsundersøkelsene 1995 og 1999

drere som bodde i kommunen, desto flere var det som nevnte innvandring som viktigste sak. Et nytt trekk fra 1995 til 1999 er imidlertid at innvandring som tema i større grad virket polarisende. Det er ikke lenger slik, som i 1995, at det å nevne innvandring nærmest utelukkende betyr å stemme Fremskrittspartiet. Innvandring ble også nevnt som viktigste sak blant enkelte som stemte på partier som forsvarte økt innvandring, eller som på annen måte stilte seg i forsvarsposisjon for innvandrere. Den samme tendens til polarisering, dvs. at innvandringsspørsmålet utløser både partipolitiske antipatier og sympatier, har vært registrert i Danmark⁸. Men som det går fram av tabell 1.1, var det fortsatt slik at det store flertall som nevnte innvandring, stemte Fremskrittspartiet.

Ellers bekrefter undersøkelsen i 1999 et resultat fra 1995: Restriktive holdninger overfor innvandrere varierer ikke med noe bestemt mønster i forhold til andel innvandrere som bor i kommunen, dvs. om det er mange eller få innvandrere. Det er i tabell 1.2 illustrert ved et spørsmål om en er «helt uenig» i en påstand om at innvandring er en alvorlig trussel mot nasjonal egenart. Dessuten, villigheten til å ta imot flere flyktninger/asylsøkere i ens bostedskommune er også, med et visst unntak for Oslo, ikke influert av andel innvandrere som bor i kommunen. Omfanget av innvandrere påvirker derimot i hvilken grad

8. Goul Andersen (1999)

Tabell 1.2 Prosentandel ikke-vestlige innvandrere etter kommunens innbyggertall og andel som sier de har innvandrere i nabolaget, samt to indikatorer på innvandrerskepsis og prosent som nevner innvandring som viktigste sak for partivalg.

Antall Innb.	Prosent ikke-vestlige innvandrere: 1997	Prosent som har innvandrere i nabolaget: 1999	Prosent «helt enig» i at innvandring er en alvorlig trussel mot nasjonal egenart:		Prosent «helt uenig» i at bosteds- kommunen bør ta i mot flere flyktninger/ asylsøkere: 1999	Prosent som sier at innvandring viktigst for valg av parti:	
			1993	1999		1995	1999
-2499	1,0	32	25	13	39	1	*
- 4.999	1,0	35	24	10	32	2	1
- 9.999	1,3	45	31	12	33	2	1
- 19.999	1,7	50	24	9	37	3	1
- 59.999	2,5	49	25	10	36	6	3
60.000+	3,5	59	18	12	30	8	2
Oslo	11,9	72	21	13	42	13	8
Total	3,2	46	24	11	35	5	2
-2499	173188	526	91	514	519	404	424
- 4.999	472161	534	176	528	521	381	418
- 9.999	656527	517	332	507	504	359	376
-19.999	823129	530	420	518	516	414	402
-59.999	1063911	527	568	517	504	407	385
60.000+	709005	342	354	340	334	246	261
Oslo	494793	198	203	193	193	172	172
Total	4392714	3174	2144	3113	3076	2152	2438

Kilde: Valgundersøkelsen 1993, Lokalvalgsundersøkelsene 1995, 1999, SSBs befolkningsstatistikk.

innvandring blir nevnt som viktigste sak for valg av parti. Dermed er det i første rekke i Oslo at innvandringsspørsmålet blir avgjørende for partivalget (tabell 1.2).

Det er vanlig å understreke at andelen ikke-vestlige innvandrere i Norge er liten. I 1997 utgjorde de, ifølge offisiell statistikk, bare 3,2

prosent av befolkningen. Dette tallet kan imidlertid undervurdere synligheten av innvandrernes nærvær. Nesten halvparten av de spurte i 1999 svarte bekreftende på spørsmålet om de hadde innvandrere i nabolaget (tabell 1.2). At over 70 prosent i Oslo falt i den kategorien, er kanskje mindre overraskende enn at det samme var tilfelle for så mye som en av tre i kommuner med under 5.000 innbyggere, der de ikke-vestlige innvandrerne kun utgjør om lag en prosent av innbyggerne. Tallene kan ses som en illustrasjon til hvordan en fåtallig gruppe med et utseende som skiller seg ut, kan bli synlig i et lite lokalsamfunn.

Andelen ikke-vestlige innvandrere vil med årene øke. Det gjør at innvandring både som valgkamptema og som en sak som kan flytte stemmer, kan bli viktigere.

Disposisjonen i rapporten

Vi starter i kapittel 2 med nærmere å spesifisere *hvem innvandrerne er*. Eller mer presist: Det foretas en kartlegging av sammensetningen av alle innvandrere med stemmerett, dvs. det universet utvalgene er trukket fra. Først tar vi for oss utenlandske statsborgere, der de statistiske utvalgene er størst. Deretter ser vi på norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Til slutt slår vi sammen disse to kategoriene og tar for oss innvandrerbefolkningen.

I kapittel 3 undersøkes hvor ofte innvandrerne benyttet seg av stemmeretten. Igjen tar vi først for oss utenlandske statsborgere, dernest norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn og til slutt innvandrerbefolkningen. Det skiller dessuten mellom vestlige- og ikke-vestlige innvandrere.

Kapittel 4 setter partivalget i fokus. Hvilke partier var det de ulike innvandrergroppene, blant de utenlandske statsborgere, foretrakk ved valget i 1999? Avvek partimønstret fra det som er blitt registrert ved de siste lokalvalgene? I dette tilfelle har vi bare anledning til å studere de utenlandske statsborgerne, da data kun foreligger for denne velgerkategorien.

I kapittel 5 behandles de utenlandske statsborgerens såkalte direk-

te politisk aktivitet, som for eksempel deltakelse i demonstrasjon eller underskriftsaksjon. Spørsmålet stilles om de ikke-vestlige innvandrerne har en lav eller høy direkte politiske deltakelse.

I det påfølgende og siste kapitlet, beveger vi oss fra velger til representant, og det er utelukkende representanter i Oslo bystyre som søkelyset settes på. Antall innvalgte representanter i bystyret som har ikke-vestlig bakgrunn, kartlegges. Den sentrale problemstillingen er om dette antallet er blitt påvirket, i negativ eller i positiv retning, av velgeres listeretting. Den spesielle valgordningen ved norske lokalvalg gir nemlig i utstrakt grad velgerne mulighet til å påvirke personvalget.

2

Hvem er innvandrere?

Stemmeretten innføres

Som nevnt i innledningskapitlet består innvandrerne av utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Den sistnevnte kategori har selvsagt stemmerett ved norske valg, og alle nordiske land har i dag regler som gir utenlandske statsborgere med minst tre års botid rett til å stemme ved lokalvalg. Sverige var det første nordiske land som ga stemmerett til utenlandske statsborgere i 1975. Åtte år senere, i 1983, fulgte Norge etter. Ved det norske valget i 1979 ble imidlertid et annet alternativ som bare ga nordiske borgere stemmerett foretrukket. Danmark kom kort tid etter. I 1980 fikk alle utenlandske statsborgere stemmerett i Danmark, og i 1981 ble den samme ordning innført i Finland. En nylig gjennomført endring i den norske valgordningen må dessuten nevnes. Ved en revisjon av valgloven i 1999 fikk alle nordiske statsborgere stemmerett ved lokalvalg dersom de hadde innvandret før 31. mars i valgåret.¹

Skal vi forstå innføringen av stemmerett for utenlandske statsborgere i Norge, må vi begynne i Sverige. Allerede i 1968 ble det i den svenske Riksdagen besluttet å utrede et forslag om å innføre stemmerett for utenlandske statsborgere.² Stemmeretten var i første rekke ment å skulle gjelde lokalvalg, men tanken var at riksdagsvalg skulle følge etter som en naturlig konsekvens ved neste korsvei.³ Grunn-

1. Innst. O. nr. 61 (1998–99), Ot. prp. nr. 37 (1998–99). Det var en oppfølging av regler som allerede var innført i de andre nordiske landene.
2. Riksdagens Motioner I 94, 1968.
3. Hammar (1979)

tanken bak forslaget var det demokratisk utilfredsstillende i at mange mennesker ikke hadde stemmerett i det landet de bodde og arbeidet.⁴ Sverige hadde den gang en innvandring som var større enn de fleste andre land det er naturlig å sammenligne med. Innvandringsoverskuddet var på 14.000 personer mellom 1965 og 1970.

Fra og med 1975 fikk utenlandske statsborgere anledning til å delta i svenske lokalvalg. Med dette var Sverige et av foregangslandene i verden. Landets ledende posisjon må ses på bakgrunn av den store finske innvandringen.

I grove trekk fulgte Norge i Sveriges fotspor. De samme argumentene ble brukt i den norske debatten. Store deler av stortingsproposisjonene var faktisk rene avskrifter av tilsvarende svenske dokumenter. Men på ett område fikk den norske utviklingen et noe annet forløp: Det at de nordiske landenes statsborgere fikk stemmerett før andre statsborgere. I 1978 ble det bestemt at nordiske lands statsborgere skulle få stemmerett, og ved valget i 1979 hadde alle nordiske statsborgere mulighet til å delta. Som nevnt fikk først i 1983 alle statsborgere denne rettigheten, og ved valget dette året hadde de mulighet til å delta.

Den politiske motstanden i Norge var også større enn i Sverige. I en proposisjon ble det fra regjeringen hevdet at innvandrerne heller ikke selv var tjent med en forsering av denne saken.⁵ Da stemmerett for alle ble tatt opp i 1979, var Høyre imot. Partiet gikk siden inn for syv års botid før stemmerett ble gitt til ikke-nordiske statsborgere. I 1983 stemte Høyre sammen med alle de andre partiene – så nær som ett – Fremskrittspartiet, som i 1981 hadde kommet inn på Stortinget. Derved fikk forslaget det nødvendige flertall, og det første valget med stemmerett for alle utenlandske statsborgere med mer enn tre års botid i Norge ble gjennomført i 1983.⁶

Bortsett fra i Stortinget var det liten eller ingen debatt omkring utenlandske statsborgeres rett til å avgi stemme ved lokalvalg. Dette

4. Konstitusjonsutskottets utlåtande nr. 10, 1968.

5. Ot. prp. 55 (1977–78).

6. Kval (1997)

kombinert med det faktum at det ikke var innvandrerne selv som kjempet igjennom denne reformen, men norske politikere, gjorde at saken fikk et utypisk forløp. Den gruppe som ble tildelt rettigheten til å stemme ved lokalvalg, hadde i liten om ingen grad selv kjempet for adgangen. Dessuten var på dette tidspunktet innvandrerspørsmålet ikke politisk kontroversielt. Dermed ble det en rettighet som ble innført i det stille uten store medieoppslag.

Retten til å avlegge stemme i bostedslandet til tross for at man ikke er statsborger i dette landet, og uavhengig av hvilket statsborgerskap man har, er svært uvanlig.⁷ Irland ga utenlandske statsborgere som det første land i Europa denne retten ved lokalvalg i 1963. Av land utenfor Norden kan ellers nevnes at det ble etablert en tilsvarende ordning i Holland i 1985.⁸

Utenlandske statsborgere

Per 1. januar 2000 bodde det 178.700 utenlandske statsborgere i Norge. I april 1999 beregnet man at 101.706 hadde stemmerett ved valget om høsten (tabell 2.1). Ved det første valget som også inkluderte ikke-nordiske statsborgere i 1983, ble det anslått at 49.219 personer blant de utenlandske statsborgerne hadde stemmerett. Fra 1983 til 1999 har det altså skjedd en fordobling.

Tabell 2.1 Antall stemmeberettigede utenlandske statsborgere fra 1983 til 1999.

	1983	1987	1991	1995	1999
Alle	49.219	61.000	81.254	91.556	101.706
Ikke-vestlige			31.539	38.238	32.435
Andel ikke-vestlige			38,8%	41,8%	31,9%

7. Hammar (1990)

8. Togeby (1989)

Tabell 2.2 Stemmeberettigede utenlandske statsborgere blant de landene med høyest antall og som til sammen utgjør over 50 prosent i 1995 og 1999.

Land	1995	1999	Prosentvis endring	Pros. av tot i 1999
I alt	91.556	101.706*	+11	
Vestlige		69.181		68,0
Ikke-vestlige		32.435		31,9
Sverige	9.300	19.689	+112	19,4
Danmark	13.034	15.564	+19	15,3
Storbritannia	7.833	7.722	-1	7,6
Bosnia-Hercegovina		7.514		7,4
USA	6.364	5.768	-9	5,7
Til sammen	38.867	60.513	+56	55,4

*90 personer er verken vestlige eller ikke-vestlige, men statsløse eller uoppgitte.

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelse blant utenlandske statsborgere.

Den største gruppen av personer med stemmerett kom i 1999 fra Sverige og den nest største fra Danmark (tabell 2.2). Styrkeforholdet mellom ikke-vestlige og vestlige utenlandske statsborgere har dessuten endret seg. Andelen ikke-vestlige steg gradvis fram til 1995, da det oversteg 40 prosent, for i 1999 å falle ned til en tredel.

De fem landene i tabellen utgjør noe over halvparten av de stemmeberettigede. Det er bare ett ikke-vestlig land representert i tabellen. Det skyldes dels at andelen som velger å ta norsk statsborgerskap er svært mye større blant de ikke-vestlige enn blant de vestlige (se ellers avsnittet om norske statsborgere med innvandrerbakgrunn).

Som nevnt hadde nordiske borgere stemmerett dersom de hadde innvandret før 31. mars i valgåret. På grunn av denne reformen fikk vel 12.500 nye nordiske statsborgere stemmerett. Totalt hadde om lag 42.000 nordiske statsborgere stemmerett. De stemmeberettigede fra de nordiske landene utgjorde over 40 prosent av alle utenlandske statsborgere med stemmerett.

Ser vi bort fra de nordiske statsborgerne som har fått stemmerett på grunn av lovendringen, har tallet på utenlandske statsborgere med

stemmerett gått ned siden lokalvalget i 1995. En viktig bakgrunn er, som allerede nevnt, at mange, spesielt ikke-vestlige, har blitt norske statsborgere. Størst nedgang har det vært i antallet statsborgere fra Tyrkia, Iran, Pakistan, Sri Lanka og Vietnam.

Et velkjent funn innenfor valgforskning er at når en gruppe får retten til å delta i valg, tar det tid før denne retten tas i bruk. Etter at kvinnene i Norge fikk alminnelig stemmerett i 1913, var det først ved valget i 1930 at valgdeltakelsen oversteg 70 prosent. Det kan derfor synes merkelig at utenlandske statsborgere i stedet for å innarbeide denne retten og så øke sin valgdeltakelse, har hatt en tilbakegang i deltagelse fra 1983. Analogien med kvinnene halter imidlertid på et vesentlig punkt: stabiliteten i velgermassen. For utenlandske statsborgere er utskiftninger i velgermassen av et helt annet omfang enn for kvinnene, eller en hvilken som helst annen gruppe det er naturlig å sammenligne med. Sammenligner vi for eksempel årene 1983 og 1999, er det under en tredel av de som hadde stemmerett i 1999 som også hadde stemmerett i 1983. Årsakene er mange. Men mesteparten av denne utskiftingen kan forklares med utflytting og innflytting, samt at en del blir norske statsborgere. Resultatet er at vi ikke har å gjøre med en stabil populasjon der følelsen av borgerplikt kan internaliseres og den politiske interessen gradvis økes, slik det historisk har vært når nye grupper har fått stemmerett.

Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn

Per 1. januar 1999 bodde det 95.700 personer med norsk statsborgerskap og innvandrerbakgrunn i Norge. 83.807 hadde stemmerett ved lokalvalget i 1999 (tabell 2.3).

De største gruppene med stemmerett er pakistanere og vietnamesere. I motsetning til tilsvarende tall for utenlandske statsborgere er det altså to grupper av innvandrere fra asiatiske land som dominerer denne kategorien stemmeberettigede. Videre finner vi at dansker, iranere, tyrkere, srilankesere, svensker, polakker og jugoslaver er blant de ni største gruppene. Disse gruppene utgjør noe over 50 prosent av alle norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn som har stemmerett.

Tabell 2.3 Stemmeberettigede norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn etter landbakgrunn blant de landene med høyest antall og som til sammen utgjør i overkant av 50 prosent ved lokalvalget i 1999.

Land	1999	Andel av total
I alt	83.807	
Vestlige	27.319	32,6
Ikke-vestlige	56.488	67,3
Pakistan	8.224	9,8
Vietnam	8.185	9,8
Danmark	4.981	5,9
Iran	4.581	5,5
Tyrkia	4.296	5,1
Sri Lanka	3.508	4,2
Sverige	3.432	4,1
Polen	3.390	4,0
Jugoslavia	3.026	3,6
Til sammen	43.623	52,1

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

To tredeler av norske statsborgere med innvandrerbakgrunn og stemmerett har ikke-vestlig bakgrunn. Dette tyngdepunktet skyldes, som nevnt, at de ikke-vestlige i vesentlig større grad enn de vestlige søker norsk statsborgerskap. Ser vi på tallene fra 1977–1997 var det i denne perioden mer enn tre og en halv ganger så mange personer fra ikke-vestlige som vestlige land som tok norsk statsborgerskap (tabell 2.4).

Alderssammensetningen er noe annerledes for stemmeberettigede norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn enn for utenlandske statsborgere. For utenlandske statsborgere er snittalderen 41 år og for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn 44 år. Dette har sammenheng med at botiden i Norge jamt over er lengre for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Hovedregelen er at man må ha bodd i Norge i syv år for å få statsborgerskap. Imidlertid er det en rekke unntak fra denne bestemmelsen, blant annet kan andre nordiske borgere få statsborgerskap etter to år.

Tabell 2.4 Overgang til norsk statsborgerskap for årene 1977–1997.

I alt	Vestlige land				Ikke-vestlige land				
	Vestlige land i alt	Norden	Vest-Europa ellers	Nord-Amerika og Oseania	Øst-Eur., bortsett fra tidl. Sovjetunionen og Jugoslavia	Ikke-vestlige land i alt	Tidl. Sovjetunionen og Jugoslavia	Afrika, Tyrkia og Sør- og Mellom-Amerika	Statsløs og uopp-gitt
117.961	25.601	9.507	8.515	1.779	5.800	90.905	6.460	84.445	1.455

Tabell 2.5 Botid i seks kategorier blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn ved lokalvalget i 1999. Prosent.

	-5	6–10	11–15	16–20	21–25	26+	Totalt	N
Utenlandske statsborgere	36	25	13	8	7	11	100	6489
Norske statsborgere	4	26	30	15	11	14	100	1219
Differanse	32	-1	-17	-7	-4	-3		

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

I tabell 2.5 er botiden sammenlignet mellom utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Ikke overraskende er det en særlig stor andel av de utenlandske statsborgerne som har fem år eller mindre i botid. Gjennomsnittsbotiden for utenlandske statsborgere er 11 år, mens den for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn er 17 år.

Innvandrerbefolkningen

Innvandrerbefolkningen er, som nevnt, summen av utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. I 1970 tilsvarte innvandrerbefolkningen 1,5 prosent av hele befolkningen (tabell

Tabell 2.6 Andel innvandrere av totalbefolkning og andel ikke-vestlige av disse. Prosent

	1970	1980	1999
Andel av alle	1,5	2,3	5,9
Andel ikke-vestlige av alle	0,1	0,6	3,0
Andel ikke-vestlige av innvandrerbef.	6	24	50

Tabell 2.7 Stemmeberettigede innvandrere blant de landene med høyest antall og som til sammen utgjør i overkant av 50 prosent be-
regnet i april 1999.

Land	Utenlandske statsborgere	Norske statsborger m/ utl. bakgr.	Innvandrere	Prosent av innvandrere m/stemmerett
I alt	101.706	83.807	185.513	
Sverige	19.689	3.432	23.121	12,5
Danmark	15.564	4.981	20.545	11,1
Pakistan	3.791	8.224	12.015	6,5
Vietnam	1.447	8.185	9.632	5,2
Storbritannia	7.722	1.886	9.608	5,2
USA	5.768	2.212	7.980	4,3
Bosnia-Hercegovina	7.514	125	7.639	4,1
Tyskland	3.727	2.889	6.616	3,6
Til sammen	65.222	31.934	97.156	52,5

2.6). Nesten 30 år senere er andelen nærmere seks prosent. Ikke-vestlige innvandrere utgjorde halvparten av alle innvandrere i 1999, i motsetning til i 1970 da de var en forsvinnende liten andel.

Per 1. januar 1999 utgjorde innvandrerbefolkningen i Norge 260.700 personer. Så mye som 220.300 av alle innvandrere er første-generasjonsinnvandrere og 40.400 andregenerasjonsinnvandrere. Alle av dem hadde imidlertid ikke rett til å stemme. Blant innvandrerne var det 185.513 som hadde stemmerett ved valget i 1999. De to største

innvandrergруппene som har stemmerett, er svensker og dansker (tabell 2.7.). Disse utgjør nesten en fjerdedel av alle innvandrere med stemmerett i Norge.

De neste, store gruppene av innvandrere er pakistanere, vietnamesere, briter, amerikanere, bosniere og tyskere. Disse gruppene samt de nevnte skandinaviske land utgjør over 50 prosent av det totale antallet innvandrere med stemmerett ved lokalvalg.

Alt i alt utgjorde i 1999 norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn og utenlandske statsborgere 5,4 prosent av alle stemmeberettigede. De med ikke-vestlig bakgrunn hadde en andel på 47,9 prosent av alle innvandrere med stemmerett i 1999 (tabell 2.8). I forhold til hele elektoratet utgjorde de 2,6 prosent.

Bosted og innvandrerbefolkning

Bosetningsmønsteret for innvandrere generelt og ikke-vestlige innvandrere spesielt er annerledes enn for resten av befolkningen.

En tredel av alle som hører til innvandrerbefolkningen med stemmerett, bor i Oslo (tabell 2.9). Innvandrerbefolkningen i Oslo økte dessuten med i overkant av 4.000 fra året før, og de utgjorde 1. januar 2000 18,7 prosent av det totale folketallet i hovedstaden.

Mens bare 12 prosent av hele elektoratet er bosatt i Oslo, sogner 38 prosent av de norske statsborgerne med utenlandsk bakgrunn og 29 prosent av de utenlandske statsborgerne til Oslo.

Blant de vestlige er det rundt en firedel både blant utenlandske statsborgere og blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn som er bosatt i Oslo. For de ikke-vestlige er innslaget større, særlig blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. 46 prosent av dem hører til i Oslo.

Av alle innvandrere i Oslo er litt over 60 prosent ikke-vestlige. Utenfor Oslo er det et motsatt forhold: litt under 60 prosent er vestlige. Skilles det mellom utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn kan bildet nyanseres. For utenlandske statsborgere er andelen vestlige mye større enn ikke-vestlige i

Tabell 2.8 Alle stemmeberettigede utenlandske statsborgere og norske statsborgere med innvandrerbakgrunn etter nasjonalitet i april 1999.

Land	Utenlandske statsborgere	Norske statsborger m. utl. Bakgr	Inn-vandrere	Prosent av innvandrere m/stemme-rett	Prosent av alle stemmeberettigede
I alt	101.706	83.807	185.513		5,40
Danmark	15.564	4.981	20.545	11,1	0,60
Finland	4.256	1.099	5.355	2,9	0,16
Island	2.622	258	2.880	1,6	0,08
Sverige	19.689	3.432	23.121	12,5	0,67
Belgia	246	180	426	0,2	0,01
Bulgaria	87	377	464	0,3	0,01
Frankrike	1.090	321	1.411	0,8	0,04
Hellas	160	220	380	0,2	0,01
Irland	285	69	354	0,2	0,01
Italia	611	295	906	0,5	0,03
Nederland	2.101	729	2.830	1,5	0,08
Polen	1.104	3.390	4.494	2,4	0,13
Portugal	331	250	581	0,3	0,02
Romania	156	391	547	0,3	0,02
Spania	684	350	1.034	0,6	0,03
Storbritannia	7.722	1.886	9.608	5,2	0,28
Sveits	650	133	783	0,4	0,02
Tyskland	3.727	2.889	6.616	3,6	0,19
Ungarn	90	1.310	1.400	0,8	0,04
Østerrike	408	249	657	0,4	0,02
Europa ellers	595	1.575	2.170	1,2	0,06
Israel	114	269	383	0,2	0,01
Canada	727	302	1.029	0,6	0,03
USA	5.768	2.212	7.980	4,3	0,23
Australia	289	94	383	0,2	0,01
Oseania ellers	105	58	163	0,1	0,00
Vestlige land	69.181	27.319	96.500	52,0	2,81
Bosnia-Hercegovina	7.514	125	7.639	4,1	0,22
Jugoslavia	2.705	3.026	5.731	3,1	0,17
Russland	675	270	945	0,5	0,03
Sovjetunionen	81	300	381	0,2	0,01
Tyrkia	1.318	4.296	5.614	3,0	0,16

forts.

Land	Utenlandske statsborgere	Norske statsborger m. utl. Bakgr	Inn-vandrere	Prosent av innvandrere m/stemme-rett	Prosent av alle stemmeberettigede
Algerie	92	388	480	0,3	0,01
Etiopia	168	1.220	1.388	0,7	0,04
Gambia	295	336	631	0,3	0,02
Ghana	273	372	645	0,3	0,02
Kenya	100	208	308	0,2	0,01
Marokko	582	2.423	3.005	1,6	0,09
Nigeria	87	183	270	0,1	0,01
Somalia	1.095	1.626	2.721	1,5	0,08
Afrika ellers	679	2.120	2.799	1,5	0,08
Afganistan	111	197	308	0,2	0,01
Bangladesh	70	140	210	0,1	0,01
Filippinene	766	2.898	3.664	2,0	0,11
India	1.361	2.184	3.545	1,9	0,10
Irak	1.145	904	2.049	1,1	0,06
Iran	1.204	4.581	5.785	3,1	0,17
Japan	239	136	375	0,2	0,01
Kina	495	1.626	2.091	1,1	0,06
Libanon	108	664	772	0,4	0,02
Pakistan	3.791	8.224	12.015	6,5	0,35
Sri Lanka	1.824	3.508	5.332	2,9	0,16
Thailand	1.110	810	1.920	1,0	0,06
Vietnam	1.447	8.185	9.632	5,2	0,28
Asia ellers	451	1.517	1.968	1,1	0,06
N. og M. Amerika ellers	303	435	738	0,4	0,02
Brasil	230	199	429	0,2	0,01
Chile	1.729	2.531	4.260	2,3	0,12
Sør-Amerika ellers	387	796	1.183	0,6	0,03
Ikke-vestlige land	32.435	56.428	88.863	47,9	2,58
Statsløs eller uoppgitt	90	:	90	0	0

Tabell 2.9 Bopetningsmønster til utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn som hadde stemmerett i 1999. Prosentuert med utgangspunkt i nasjonalitet og bosted.

	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere			Hele elektoratet
	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	
Oslo	42	25	33	36	26	29	46	22	38	12
Utenfor Oslo	58	76	67	64	74	71	55	77	62	88
Hele landet	100	100	100	100	100	100	101	99	100	100
	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere			
	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke- vestlig	Vestlig	Totalt	
Oslo	61	39	100	39	61	100	81	19	100	
Utenfor Oslo	42	58	100	29	71	100	59	41	100	
Hele landet	48	52	100	32	68	100	67	33	100	
	Antall									
Oslo	37.435	23.923	61.358	11.643	18.026	29.669	25.792	5.897	31.689	409.419
Utenfor Oslo	51.757	72.308	124.065	20.792	51.155	71.947	30.965	21.153	52.118	3.030.217
Hele landet	88.863	96.500	185.363	32.435	69.181	101.616*	56.428	27.319	83.747	3.439.636

* 90 personer er verken vestlige eller ikke-vestlige, men statsløse eller uoppgitt.
Kilde: Statistisk sentralbyrås valgstatistikk.

Oslo. Utenfor Oslo finner vi den samme tendens bare enda sterkere: over to tredeler er vestlige. For norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn er imidlertid den klart største andelen ikke-vestlige både i og utenfor Oslo, men andelen er mye større i Oslo.

For landet sett under ett er antall vestlige og ikke-vestlige innvandrere omtrent like store grupper. Men denne likheten skjuler en forskjell: blant utenlandske statsborgere er de fleste vestlige og blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn er de fleste ikke-vestlige.

Innvandernes andel av de stemmeberettigede er satt opp fylkesvis i tabell 2.10. Oslo troner på toppen. Av hovedstadens omkring 407.700 stemmeberettigede utgjør innvandrerstemmene 15,1 prosent. Pakistannerne er den absolutt største gruppen med 9.200 stemmeberettigede. Til sammenligning har 76 prosent av alle landets kommuner lavere innbyggertall enn antall stemmeberettigede pakistanere i Oslo. Svenskene er den nest største gruppen med 7.100 stemmeberettigede i hovedstaden.

Ikke-vestlige innvandrere i Oslo utgjorde 9,3 prosent av alle stemmeberettigede ved valget i 1999 (tabell 2.11). Dette er mer enn tre prosentpoeng høyere enn dem med vestlig bakgrunn. Spesielt er det norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn som veier tungt blant de ikke-vestlige innvandrere med 6,3 prosent av hele elektoratet i Oslo. Utenfor Oslo utgjør innvandrere 4,1 prosent av de stemmeberettigede, og de ikke-vestlige utgjør kun 1,7 prosent.

Det er imidlertid stor variasjon i fylkene utenfor Oslo. Hovedstadens nabofylke Akershus, med en rekke forstedskommuner til Oslo, rangerer som nummer to med godt under halvparten av Oslos andel av innvandrerstemmer. Den minste andelen av stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn har Nord-Trøndelag med 1,7 prosent etterfulgt av Nordland med 2,0 prosent.

Alderssammensetningen i innvandrerbefolkningen

Andelen innvandrere med stemmerett har altså økt ved hvert valg. Ved å kartlegge antallet innvandrere under 18 år i forhold til resten av befolkningen, kan vi danne oss et bilde av hvor stor andelen av stemmeberettigede innvandrere kommer til å bli i de nærmeste årene.

Tabell 2.10 Stemmeberettigede utenlandske statsborgere og norske statsborgere med innvandrerbakgrunn etter fylke i 1999. Tallene er oppgitt i 100.

Fylke	Personer med stemmerett		Norske statsborgere med innvandrerbakgrunn		Prosentandel innvandrerstemmer
	i alt	Utenlandske statsborgere	innvandrerbakgrunn	Innvandrere	
I alt	3.437,5	101,7	83,8	185,5	5,4
Oslo	407,7	29,7	31,7	61,4	15,1
Akershus	352,0	13,6	9,7	23,3	6,6
Vest-Agder	116,3	3,8	3,1	6,9	5,9
Buskerud	184,2	5,6	5,0	10,6	5,8
Østfold	194,3	5,0	5,1	10,1	5,2
Rogaland	273,4	8,3	5,3	13,6	5,0
Vestfold	164,1	4,1	3,4	7,5	4,6
Aust-Agder	77,9	2,0	1,3	3,3	4,2
Finmark	56,1	1,5	0,8	2,3	4,1
Telemark	128,5	2,7	2,2	4,9	3,8
Hordaland	328,7	7,2	5,3	12,5	3,8
Hedmark	147,7	2,6	1,9	4,5	3,0
Sør-Trøndelag	200,8	3,5	2,6	6,1	3,0
Troms	115,2	2,2	9	3,1	2,7
Oppland	144,0	2,3	1,5	3,8	2,6
Sogn og Fjordane	81,1	1,3	7	2,0	2,5
Møre og Romsdal	185,6	2,8	1,6	4,4	2,4
Nordland	183,2	2,5	1,1	3,6	2,0
Nord-Trøndelag	96,7	1,0	0,6	1,6	1,7

Antallet med innvandrerbakgrunn i Norge har steget noe hvert år. Økningen er ulik for ulike grupper. Dette har blant annet å gjøre med at noen velger å bli værende og stifte familie, mens andre reiser tilbake til hjemlandet etter en viss tid. Denne forskjellen i handlingsmønster kommer tydelig fram dersom vi deler innvandrerbefolkningen i første- og andregenerasjon (tabell 2.12). Blant de ti største førstegenerasjonsgruppene er like mange vestlige som ikke-vestlige

Tabell 2.11 Andel vestlige og ikke-vestlige innvandrerstemmer i Oslo i forhold til hele elektoratet i 1999. Prosent

	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere		
	Ikke-vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke-vestlig	Vestlig	Totalt	Ikke-vestlig	Vestlig	Totalt
Oslo	9,2	5,9	15,1	2,9	4,4	7,3	6,3	1,5	7,8
Utenfor Oslo	1,7	2,4	4,1	0,7	1,7	2,4	1,0	0,7	1,7
Hele landet	2,6	2,8	5,4	0,9	2,0	3,0	1,6	0,8	2,4

Tabell 2.12 Første- og andregenerasjonsinnvandrere 1. januar 1999. De ti største nasjonalitetsgruppene.

Land	1. generasjonsinnv.	Land	2. generasjonsinnv.
I alt	220.347	I alt	40.395
Sverige	21.665	Pakistan	9.076
Danmark	17.594	Vietnam	3.999
Pakistan	12.813	Tyrkia	2.985
Bosnia-Hercegovina	11.230	Sri Lanka	2.335
Vietnam	10.930	India	1.843
Storbritannia	10.435	Jugoslavia	1.824
Iran	8.575	Marokko	1.587
Tyskland	8.049	Somalia	1.580
Jugoslavia	7.619	Danmark	1.279
USA	7.555	Chile	1.104

land representert. Andregenerasjonsgruppene er, derimot, nærmest totalt dominert av ikke-vestlige land.

Antallet andregenerasjonsinnvandrere har økt med 60 prosent de siste sju årene. Dessuten kan nevnes at hele 66 prosent av dem var under ti år i 1999, mot bare 14 prosent i tilsvarende aldersgruppe i hele befolkningen.

La oss sette søkelyset på dem som er under stemmeberettiget alder.

Tabell 2.13 Personer 0–17 år etter nasjonalitetsbakgrunn fra hele landet etter de ti største gruppene 1. januar 1999.

		Andel av innv.	Andel av alle
I alt	1.040.269		
Norge	979.756	0,0	94,18
Med innvandrerbakgrunn	60.513	100,0	5,82
Pakistan	9.124	15,1	0,88
Vietnam	5.158	8,5	0,50
Jugoslavia	3.594	5,9	0,35
Tyrkia	3.563	5,9	0,34
Bosnia-Hercegovina	3.430	5,7	0,33
Somalia	3.313	5,5	0,32
Sri Lanka	3.016	5,0	0,29
Iran	2.900	4,8	0,28
Irak	2.106	3,5	0,20
Sum ni land med innv. bakgr.	33.204	59,8	3,19

Per 1. januar 1999 var det 60.513 personer mellom 0–17 år som hadde innvandrerbakgrunn (tabell 2.13). De ni største innvandrergruppene har alle ikke-vestlig bakgrunn. Disse utgjorde cirka 60 prosent av alle innvandrerbarn og mer enn tre prosent av alle barn i landet.

Særlig i Oslo er andelen innvandrere i gruppen 0–17 år stor, 40 prosent hadde innvandrerbakgrunn (tabell 2.14). Det vil si at to av fem i denne aldersgruppen i Oslo er innvandrere. Dessuten kan tilføyes at nærmere 90 prosent av alle med innvandrerbakgrunn kom fra ikke-vestlige land, noe som tilsvarer over en femdel av alle i Oslo mellom 0–17 år. Av de ikke-vestlige under 18 år er 42,9 prosent bosatt i Oslo. Denne andelen er omtrent halvparten så stor for vestlige.

Av alle barn i Oslo utgjør de med vestlig utenlandsk bakgrunn 2,5 prosent (tabell 2.15). De med ikke-vestlig bakgrunn utgjør 22,1 prosent. Disse tallene viser at velgere med innvandrerbakgrunn, særlig i Oslo og ved lokalvalg, kommer til å bli en stadig viktigere faktor i kommende valg.

Tabell 2.14 Prosent vestlige og ikke-vestlige innvandrere av innvandrerbefolkningen under 18 år, i Oslo og utenfor Oslo, i 1999.

	Vestlig	Ikke-vestlig	Totalt	Vestlig	Ikke-vestlig	Totalt	Antall
Oslo	10,1	89,9	100,0	22,9	42,9	39,5	23874
Utenfor Oslo	22,1	77,9	100,0	77,1	57,1	60,5	36639
Totalt	17,4	82,6	100,0	100,0	100,0	100,0	60513
Antall	10528	49985	60513				

Tabell 2.15 Prosent vestlige og ikke-vestlige innvandrere av Oslos befolkning under 18 år.

Vestlige	Ikke-vestlige	Totalt	N
2,5	22,1	24,6	97.105

Valgdeltakelse

Under gjennomgangen av valgdeltakelsen skal vi først ta for oss utenlandske statsborgere, dernest norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn og til slutt innvandrere som en kombinasjon av de to andre gruppene. Analysen er først og fremst basert på lokalvalget i 1999, men det gjøres også sammenlikninger med tidligere valg.

I tillegg presenteres det en analyse etter bosted, Oslo og utenfor Oslo. Ved å skille ut Oslo har vi mulighet for å forfølge problemstillingen om valgdeltakelsen øker ettersom antall innvandrere stiger. En dansk undersøkelse støtter den tesen. Når etniske minoriteter er konsentrert til visse områder, lettes den kollektive mobiliseringen.¹ En mindre omfattende svensk undersøkelse kommer til den motsatte konklusjonen: Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere har entydig falt i de innvandrertette kretsene, derimot ikke i de områdene der den svenske befolkningen dominerer. Innvandreres fravær av kontakt med et svensk miljø synes å gi et bidrag til svekket valgdeltakelse².

-
1. «Et af de klare tegn på kollektiv mobilisering er, at valgdeltagelsen stiger med indvandretæthed. Eksempelvis gælder det i Århus, at jo flere somaliere, der bor i et lokalomåde, desto større er somaliernes valgdeltagelse. Ghetto-dannelser synes således at være fremmende for en kollektiv mobilisering. Overhovedet er afstandene i Århus Kommune mindre end i København. De etniske minoriteter er koncentreret i nogle få boligområder, der endda ligger forholdsvis tæt på hinanden: Gjellerup, Tilst og Frydenlundskvarteret. Dette har øget sandsynligheden for en kollektiv mobilisering» (Togeby 2000: 84).
 2. Valdeltagandet bland röstberättigade utländska medborgare sjunker generellt inte i valdistrikt där den svenska befolkningen dominerar (i jämförelse med valet i 1994). I invandrartäta distrikt däremot har valdeltagandet bland röstberättigade

Utenlandske statsborgere

Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere ble registrert allerede ved det første valget i 1983. Oppslutningen ved dette valget var relativt lav, men man forventet at den skulle øke ved senere valg ettersom rettigheten ble bedre kjent.

En sammenlikning med naboland kan være av verdi. I 1976 gjennomførte Sverige det første valget med deltakelse av utenlandske statsborgere, Danmark fulgte etter i 1981. Ved det første valget i Sverige deltok 60 prosent, i Danmark 61 prosent og i Norge 46 prosent. I alle tre land har valgdeltakelsen vist en fallende kurve etter at ordningen ble etablert (tabell 3.1). En delforklaring er at den ikke-vestlige andel blant de utenlandske statsborgerne har økt fra det året stemmerett først ble introdusert, og de ikke-vestlige deltar mindre enn de vestlige. I Norge steg den fram til 1995 for så å falle. Det er en illustrasjon til at denne forklaringen alene er utilstrekkelig da valgdeltakelsens nivå har vært noenlunde stabil fra 1987 til 1999.

En endring i stemmerettsreglene, som vi tidligere har skrevet om, må igjen nevnes. Før 1999 var det slik at også nordiske borgere måtte ha tre års botid i Norge for å få stemmerett. Fra lokalvalget i 1999 fikk

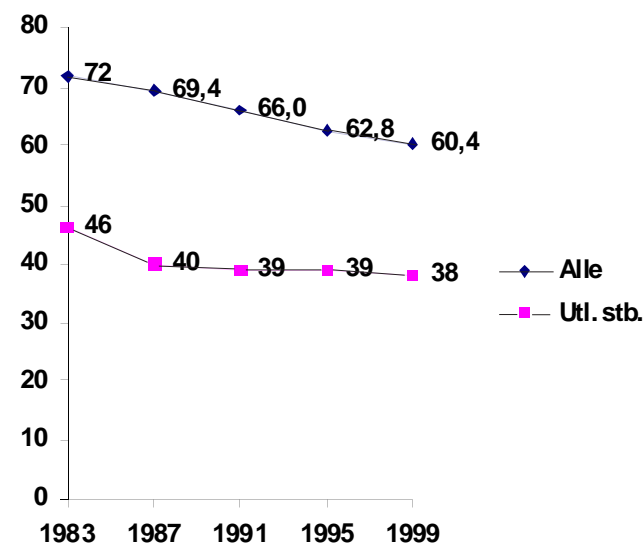
Tabell 3.1 Valgdeltakelse i Sverige, Danmark og Norge blant utenlandske statsborgere.³

	1976	1979	1981	1982	1983	1985	1987	1988	1991	1995	1998	1999
Sverige	60	53		52		48		43	41	40	38	
Danmark			61			53						
Norge					46		40		39	39		38

utländska medborgare gått ned. ... Man kan tänka sig att de utländska medborgarnas sjunkande valgdeltagande har att göra med frånvaron av vardagsmiljöer där ursprungsbefolkningen är mångtaligt representerad» (Jonsson 1999: 13)

3. I Danmark har man bare registrert valgdeltakelsen i to valg: 1981 og 1985.

Figur 3.1. Valgdeltakelse i hele elektoratet og blant utenlandske statsborgere. Prosent

denne gruppen stemmerett dersom de hadde flyttet til Norge før 1. mars i valgåret.⁴ Dermed økte andelen av skandinaver i gruppen av utenlandske statsborgere.

Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere i Norge etter valget i 1987 har som nevnt holdt seg slående stabil på 38–40 prosent (figur 3.1). I denne perioden har valgdeltakelsen i hele elektoratet gått ned nesten 10 prosentpoeng.

Forskjellene i deltakelse mellom nasjonalitetene er imidlertid enorme for alle valgene (tabell 3.2). I 1999 var det en forskjell på 57 prosentpoeng mellom høyest og lavest. Sveitsere hadde desidert høy-

4. Inns. O. nr. 61 (1998-99) og Ot. prp. nr. 37 (1998-99).

Tabell 3.2 Valgdeltakelse¹ etter kjønn og nasjonalitet for valgene fra 1983 til 1999 blant utenlandske statsborgere. Prosent

	1983			1987			1991			1995			1999		
	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle
Alle	49	44	46	44	36	40	43	36	39	43	35	39	41	34	38
Danm.	57	45	52	58	49	53	53	42	47	55	37	46	51	35	43
Finland	57	31	47	48	25	37	51	30	43	49	23	39	35	22	30
Island					48		58	41	50	48	44	46	37	33	35
Sverige	58	46	54	56	41	50	53	36	46	52	38	46	39	28	34
Frankr.	47	39	43	32	23	27	43	32	37	49	41	44	51	25	38
Italia					35	42			21		33	34		41	38
Jugosl. ^{II}	33	31	32	20	29	25	28	26	27	17	20	19	9	21	15
Nederl.	63	54	58	50	46	48	61	49	55	53	50	52	55	46	51
Polen	47	32	42	37	28	33	37	22	30	28	12	22	22		21
Portugal							44		38			31			
Spania					28	30		22	23	26	27	26		33	38
Storbr.	52	46	49	48	31	37	36	31	34	49	28	37	50	41	44
Russland													24		23
Sveits	50	53	51	57	65	61	62		59	68	64	66	81		72
Tyrkia	29	43	39	18	23	21	34	41	39	34	42	39	32	22	26
Tyskl. ^{III}	60	46	54	55	44	50	53	44	49	51	45	49	63	49	56
Østerrike					44				33			54			59
Bosnia-Herceg.													38	45	41
Etiopia					21	21	19	28	25	21	19	19			18
Gambia						47		29	28		29	35		36	39
Ghana								28	25		25	25			18
Marokko	28	42	37	22	20	21	31	28	29	21	30	27	18	14	15
Nigeria					44	46		35	29						
Somalia								24	29	29	32	31	18	24	21
Sri Lanka					24	27	23	41	37	39	40	40	34	30	33
Filippinene	38	31	35	38			32	29	28	29	31	42	34	33	
30															
India	54	59	57	31	30	30	29	26	27	37	37	37	39	24	32
Irak								31	30	28	33	32	20	22	22
Iran					35		28	32	31	33	38	36	32	32	31
Japan					42				41			35	55		53
Kina					7		2	5	23	10	16	16	30	17	27
Libanon								22		12	19				

forts.

	1983			1987			1991			1995			1999		
	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle	K	M	Alle
Pakistan	50	65	61	43	47	46	40	48	44	48	48	48	48	46	47
Thailand				30		31	35		34	29		29	26		23
Vietnam	42	49	47	31	26	28	54	41	46	50	42	46	35	30	33
Canada					29	40	48	32	39	31	24	27	46	41	44
USA	28	24	26	28	28	28	37	31	34	34	39	36	49	39	44
Brasil													40		33
Chile	57	55	56	53	39	45	43	40	41	41	32	35	33	31	32
Australia				31	44	39			36			36			45

Kilde Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

¹ Bare land med minst 50 personer i utvalget er spesifisert i tabellen for året 1983. For de andre årene er det slik at cellen inneholder et tall bare dersom prosentueringsbasisen er minimum 25 personer.

^{II} Rest-Jugoslavia fra 1995.

^{III} Vest-Tyskland for 1991.

est deltakelse med 72 prosent. Deretter kom østerrikere, tyskere, japanere og nederlendere som alle hadde over 50 prosent deltakelse. Marokkanere, jugoslaver, ghanesere og etiopere hadde alle under 20 prosent deltakelse.

Forskjellen mellom kjønnene er også påtagelig, og den har vært markant allerede fra det første valget i 1983. Avviket har ligget stabilt på 7–8 prosentpoeng i kvinnes favør siden 1987. Størst forskjell mellom kvinner og menn finner vi blant franskmenn, der kvinnene har dobbelt så høy deltakelse som mennene (tabell 3.3).

Det er i det hele tatt bemerkelsesverdig ikke bare hvor store forskjeller det er mellom kjønnene for mange av landene, men også hvordan forskjellene varierer fra et valg til et annet. Frankrike og Tyrkia er de to landene som har størst endring i forskjellen mellom kjønnene fra valget i 1995 til 1999.

Et skille mellom vestlig/ikke-vestlig nasjonalitet og kjønn (tabell 3.4) viser at det er de vestlige kvinnene som først og fremst skaper den klare forskjellen i valgdeltakelse mellom kjønnene. De skiller seg ut i forhold til de tre andre gruppene ved at de har så vidt mye høyere deltakelse. Blant de ikke-vestlige innvandrere er det små om ingen for-

Tabell 3.3 Differanse i valgdeltakelse^I mellom kvinner og menn blant utenlandske statsborgere fra 1983 til 1995. Prosentpoeng

	1983	1987	1991	1995	1999
Alle	5	8	7	8	7
Danmark	12	9	11	18	16
Finland	26	23	21	26	13
Island			17	4	4
Sverige	12	15	17	14	11
Frankrike	8	9	11	8	26
Jugoslavia ^{II}	2	-9	2	-3	-12
Nederland	9	14	12	3	9
Polen	15	9	15	16	
Spania				-1	
Storbritannia	8	17	5	21	9
Sveits	-3	-8		4	
Tyrkia	-14	-5	-7	-8	10
Tyskland ^{III}	14	11	9	6	14
Bosnia-Hercegovina					-7
Etiopia			-9	2	
Marokko	-14	2	3	-9	4
Nigeria		-2			
Somalia				-3	-6
Sri Lanka			-18	-11	4
Filippinene	7		1	-11	
India	-5	1	3	0	15
Iran			-4	-5	0
Irak				-5	-2
Kina				13	13
Pakistan	-15	-4	-8	0	2
Vietnam	-7	5	13	8	5
Canada			16	7	5
USA	4	0	6	-5	10
Chile	2	14	3	9	2
Australia		-13			

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

^IBare land med minst 50 personer i utvalget er spesifisert i tabellen for året 1983. For de andre årene er det slik at cellen inneholder et tall bare dersom prosentueringsbasisen er minimum 25 personer.

^{II}Rest-Jugoslavia fra 1995.

^{III}Vest-Tyskland før 1991.

Tabell 3.4 Valgdeltakelse etter nasjonalitet og kjønn blant utenlandske statsborgere fra 1987 til 1999. Prosent

	1987			1991			1995			1999		
	K	M	Tot.	K	M	Tot.	K	M	Tot.	K	M	Tot.
Vestlig	49	38	43	46	34	40	48	36	42	45	35	40
Ikke-vestlig	32	33	33	34	35	35	36	35	36	33	32	33
Totalt	45	37	41	42	35	38	43	35	39	41	34	38

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

Tabell 3.5 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere etter alder og kjønn ved lokalvalget i 1999. Prosent

Alder	K	M	Diff.	K	M
18–24	22	17	+5	393	338
25–34	32	26	+6	1067	908
35–44	48	36	+12	936	936
45–54	49	42	+7	620	665
55–64	58	47	+11	369	313
65–74	52	44	+8	197	146
75 +	36	42	-6	99	66
Totalt	41	34	+7		

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

skjeller etter kjønn. Dette er et trekk vi også så ved siste valg. Det nye er først og fremst at det er blitt en antydning større forskjell mellom vestlige og ikke-vestlige menn.

Et spørsmål er om variasjonene etter kjønn er betinget av alder. For alle aldersgrupper, bortsett fra de som er eldst, er det kvinnene som deltar mest (tabell 3.5). Spesielt er forskjellen stor for dem mellom 35–44 og 55–64 år.

Når det gjelder sammenhengen mellom alder, nasjonalitet og valg-

Tabell 3.6 Valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere etter alder og nasjonalitet, samt valgdeltakelsen i hele befolkningen etter alder ved lokalvalget i 1999. Prosent

Alder	Vestlig	Ikke-vestlig	Diff.	Bef.	V	I-v	Bef.
18–24	18	22	+4	31	338	392	502
25–34	30	28	-2	51	779	1196	757
35–44	45	36	-9	63	640	1233	833
45–54	45	45	0	68	311	973	866
55–64	54	46	-8	72	125	558	611
65–74	52	38	-14	69	77	267	492
75 +	[42]	22	[-20]	60	23	141	236
Totalt	40	33	-7	60	2293	4760	4297

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

deltakelse (tabell 3.6), har vestlige høyere valgdeltakelse enn ikke-vestlige i så godt som alle aldersgrupper bortsett fra de yngste (18–24 år). Forskjellene er størst i de eldste aldersgruppene.

For begge grupper gjelder at det er de yngste og eldste som deltar minst. Dette gir tilnærmet den samme kurvilineære sammenhengen mellom alder og valgdeltakelse som for hele elektoratet. I likhet med resten av befolkningen har de mellom 50 og 60 år høyest deltagelse.

Utdanningsnivået er ulikt for vestlige og ikke-vestlige. Det er særlig mange av de ikke-vestlige som har utdanning tilsvarende videregående skole, mens de vestlige utpeker seg med mange med universitet- og høyskoleutdanning. For de vestlige utenlandske statsborgerne er det, i likhet med etniske nordmenn, en klar sammenheng mellom utdanning og valgdeltakelse (tabell 3.7). For de ikke-vestlige er denne sammenhengen ikke like klar. Likevel er det slik at de som har universitet- og høyskoleutdanning har høyere valgdeltakelse enn de to øvrige grupper.

Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere er klart samvarierende med botid (tabell 3.8). De som har mindre enn 10 års botid har 21 prosentpoeng lavere deltagelse enn dem med over 20 års botid.

Tabell 3.7 Valgdeltakelse etter nasjonalitet og utdanning blant utenlandske statsborgere ved lokalvalget i 1999.⁵ Prosent

	Vestlige	Ikke-vestlige	Differanse	Totalt	N
Barne-, ungdomsskole	33	35	- 2	34	595
Videregående	42	31	+ 11	38	1995
Universitet og høyskole	61	41	+ 20	59	1216
Totalt	40	33	+ 7	38	3806

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

Tabell 3.8 Valgdeltakelse etter botid og nasjonalitet for utenlandske statsborgere ved lokalvalget i 1999. Prosent

Botid	-10 år	11–20 år	21+ år	-10 år	11–20 år	21+ år
Totalt	31	43	52	3954	1336	1196
Vestlig	30	47	53	2173	981	1085
Ikke-vestlig	32	33	41	1782	355	113
Differanse	-2	14	12			

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

Men sammenhengen er ulik avhengig av hvilken nasjonalitet de utenlandske statsborgerne har. For vestlige er det en klar sammenheng mellom valgdeltakelse og botid for alle kategorier av botid. For ikke-vestlige later det til å være slik at botiden bare har effekt når de har bodd her i minimum 20 år. Dette kan tolkes som et tegn på at ikke-vestlige bruker lenger tid på integreres i forhold til politisk deltagelse.

Et behov melder seg for å se de ulike variablene under ett. Et sentralt spørsmål er om den forskjell som er blitt registrert etter nasjonalitet, skilt mellom vestlig/ikke-vestlig, kan forklares via bakenfor-

5. Cirka 45 prosent er ikke registrert med utdanning.

Tabell 3.9 Regresjonsanalyse angående sannsynligheten for å stemme* ved lokalvalget 1999 med utgangspunkt i kjønn, nasjonalitet, botid og utdanning.

	B	Beta	Signifikans
Vestlig, ikke-vestlig**	-0,05	-0,05	0,02
Kjønn***	-0,08	-0,08	0,00
Botid (i år)	0,01	0,11	0,00
Utdanning	0,05	0,17	0,00
Forklart varians	6%		

* 0=ikke stemt 1=stemt

** 0=vestlig 1=ikke vestlig

*** 0= kvinne 1=mann

liggende faktorer. De ikke-vestlige utenlandske statsborgerne har både et lavere utdanningsnivå og en kortere botid enn de vestlige, i tillegg til at det er en overvekt av menn blant dem. Alle disse tre variablene har en viss sammenheng med valgdeltakelse. Ved å kontrollere for disse tre faktorene, når sammenhengen mellom nasjonalitet og valgdeltakelse undersøkes, kan dette forholdet nærmere avklares. For å forfølge denne problemstillingen, er det blitt gjennomført en regresjonsanalyse med botid, kjønn, utdanningsnivå⁶ og nasjonalitet (vestlig/ikke-vestlig) som uavhengige variabler og valgdeltakelse som den avhengige (tabell 3.9). Dermed kan effekten av nasjonalitet studeres under kontroll av de andre uavhengige variablene.

Den bivariante sammenhengen mellom nasjonalitet og valgdeltakelse svekkes noe. Den er ikke lenger signifikant på ett prosent nivå, men derimot på tre prosent nivå. Det kan ellers bemerkes at kun seks prosent av variansen blir forklart. Åpenbart er det en rekke andre forhold som spiller inn, som bestemmende faktorer for valgdeltakelsen, enn de som er inkludert i denne analysen.

6. Målt i form av en skala fra null til åtte som indikerer utdanningens lengde.

Valgdeltakelsen i Oslo for utenlandske statsborgere

Som nevnt i forrige kapittel er Oslo i en spesiell situasjon i og med at det bor forholdsmessig mange innvandrere i byen. Særlig er andelen ikke-vestlige innvandrere blant de stemmeberettigede stor. 9,3 prosent av de stemmeberettigede i Oslo er ikke-vestlige innvandrere.

Spørsmålet er om det å være mange samlet på et sted gir et ekstra incitament til deltagelse i valg. Et stort antall innvandrere kan gi mulighet for organisasjonsdannelser og en kollektiv mobilisering rundt valget, noe som peker mot økt deltagelse. Den motsatte mulighet må også nevnes. En tendens til ghettoisering kan føre til en innkapsling i forhold til det øvrige miljøet som kan hemme integreringen. Innvandrerne blir seg selv nok og dermed blir deltagelsen spesielt lav der antall innvandrere er stort. Undersøkelser fra Danmark gir, som nevnt, støtte til den første antakelsen. Det har vist seg at der det er et større antall innvandrere med en bestemt nasjonalitet, er valgdeltakelsen høy⁷.

Derfor er det av spesiell interesse å skille etter nasjonalitet for å se om det er forskjeller i valgdeltakelse mellom dem som bor i og utenfor Oslo. La det først være fastslått at uavhengig av nasjonalitet er valgdeltakelsen den samme for utenlandske statsborgere som bor i og utenfor Oslo, nemlig 38 prosent (tabell 3.10). Men dette skjuler store forskjeller i deltagelse etter nasjonalitet, dog ikke for de vestlige: En inndeling etter vestlig/ikke-vestlig nasjonalitet viser en helt ubetydelig forskjell i deltagelse blant vestlige utenlandske statsborgere med bosted i og utenfor Oslo. Derimot er det en ganske entydig forskjell blant de ikke-vestlige, som har høyest deltagelse i Oslo. Det skyldes ikke minst at den største ikke-vestlige nasjonalitetsgrupperingen i Oslo, pakistanerne, har en deltagelse godt over snittet (52 prosent). For pakistane synes høy botetthet og høy valgdeltakelse å samvariere. Dermed gis støtte til funnene fra den danske undersøkelsen.

7. Togeby 1999, 2000.

Tabell 3.10 Valgdeltakelse etter nasjonalitet og bosted for utenlandske statsborgere. Prosent

Land	Utenfor			Oslo	Utenfor Oslo
	Oslo	Oslo	Differanse		
Vestlige	39	40	-1	1127	3634
Danmark	52	41	11	210	882
Finland	31	29	2	75	213
Island	56	30	26	36	146
Sverige	29	36	-7	418	949
Frankrike	35	41	-6	29	44
Jugoslavia	14	16	-2	44	140
Nederland	[42]	52	[-10]	19	129
Polen	[22]	20	[2]	23	55
Spania	[47]	33	[14]	17	30
Storbritannia	45	44	1	97	429
Sveits	[89]	68	[21]	9	37
Tyrkia	33	20	13	43	59
Tyskland	56	57	-1	55	208
Canada	[31]	49	[-18]	13	39
USA	49	43	6	69	329
Ikke-vestlige	36	31	5	837	1457
Russland	[33]	22	[11]	12	36
Bosnia-Hercegovina	46	41	5	61	486
Marokko	17	[10}	[7]	29	10
Somalia	21	19	2	44	31
Sri Lanka	33	32	1	51	65
Filippinene	[28]	31	[-3]	18	35
India	41	22	19	44	45
Irak	25	21	4	32	44
Iran	39	25	14	33	44
Pakistan	52	31	21	212	58
Thailand	[44]	17	[27]	18	59
Vietnam	34	31	3	26	77
Chile	31	31	0	32	84
Totalt	38	38	0	1964	5091

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn

Totalt hadde norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn en valgdeltakelse på 50 prosent ved valget i 1999 (tabell 3.11). Forskjellene i forhold til nasjonalitetsbakgrunn var imidlertid store. Størst valgdeltakelse hadde de med svensk, dansk og britisk bakgrunn. Lavest deltagelse hadde tidligere jugoslaver, kinesere og marokkanere.

Deler vi inn etter vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, finner vi at forskjellen mellom dem er på hele 23 prosentpoeng (tabell 3.12). Både for kvinner og menn har norske statsborgere med vestlig bakgrunn over 20 prosentpoeng høyere deltagelse enn ikke-vestlige. Forskjellen

Tabell 3.11 Valgdeltakelse etter landbakgrunn for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn ved lokalvalget i 1999. Prosent

Danmark	74
Sverige	76
Jugoslavia	27
Polen	48
Storbritannia	74
Tyrkia	41
Tyskland	66
Marokko	34
Somalia	50
Sri Lanka	46
Filippinene	51
India	45
Iran	42
Kina	29
Pakistan	57
Vietnam	40
USA	45
Chile	51
Totalt	50

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelse blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Kun land med minimum 25 personer i utvalget er tatt med.

Tabell 3.12 Valgdeltakelse etter vestlig/ikke-vestlige bakgrunn blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn ved lokalvalget i 1999. Prosent

	Kvinner	Menn	Totalt	Kvinner	Menn
Vestlig	65	67	66	285	193
Ikke-vestlig	44	43	43	450	583
Totalt	52	49	50	735	776

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

Tabell 3.13 Valgdeltakelse etter nasjonalitet og utdanning for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn ved lokalvalget i 1999. Prosent

	Vestlige	Ikke-vestlige	Differanse	Totalt	N
Barne- og ungdomsskole	59	38	+ 21	46	246
Videregående	65	44	+ 21	50	701
Universitet og høyskole	77	58	+ 19	66	307
Totalt	66	43	+ 23	50	1254

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

mellom kjønnene er derimot liten for begge grupper, og totalt er den tre prosentpoeng.

Både for vestlige og ikke-vestlige er det en klar sammenheng mellom nasjonalitet, utdanning og valgdeltakelse (tabell 3.13). Underlig nok står dette i motsetning til sammenhengen vi fant for utenlandske statsborgere: Forskjellene i deltakelse mellom vestlige og ikke-vestlige norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn er omtrent lik uavhengig av utdanning.

Botid har ved tidligere undersøkelser samvariert klart med valgdeltakelse slik at deltakelsen øker med lengden på botiden. Dette gjelder

Tabell 3.14 Valgdeltakelse etter botid og vestlig/ikke-vestlig bakgrunn for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn ved lokalvalget i 1999. Prosent

Botid	- 10 år	11 – 20 år	21+ år	- 10 år	11 – 20 år	21 + år
Totalt	37	47	60	364	546	309
Vestlig	38	56	75	55	68	139
Ikke-vestlig	36	45	48	309	478	170
Differanse	-2	-11	-27			

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

også for valget i 1999 der forskjellen mellom dem som har over 20 år og under ti års botid, er på 23 prosentpoeng. Men effekten av botid viser seg igjen å være avhengig av nasjonalitet. Den er svært mye større for personer med vestlig i forhold til ikke-vestlig bakgrunn (tabell 3.14). Forskjellen mellom høyest og lavest deltakelse blant de vestlige er 37 prosentpoeng, mens den er 12 prosentpoeng blant de ikke-vestlige. Blant dem med mindre enn ti års botid er valgdeltakelsen omtrent lik for vestlige og ikke-vestlige, mens valgdeltakelsen er hele 27 prosentpoeng høyere blant de vestlige for dem med over 20 års botid.

Et spørsmål melder seg om den store ulikheten i deltakelse blant vestlige og ikke-vestlige etter botidens lengde dels kan skyldes en aldersfaktor. Som nevnt deltar de yngste og de eldste minst. En mulighet er at det blant norske statsborgere med ikke-vestlig bakgrunn er et stort innslag av annengenerasjons innvandrere (se kap. 2), og dermed har de vært norske statsborgere siden fødsel. Kategorien botid på over 21 år kan dermed romme en god del 20-åringer som normalt har en svært lav deltakelsen. For å forfølge denne problemstillingen er gjennomsnittsalderen blitt regnet ut for de ulike kategoriene (tabell 3.15). Hele forklaringen kan umulig ligge her. Men det kan også påpekes at for de med botid på over 21 år er gjennomsnittsalderen for de

Tabell 3.15 Gjennomsnittsalder etter botid blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

Botid	- 10 år	11 - 20 år	21+ år
Totalt	35	38	55
Vestlig	40	44	62
Ikke-vestlig	34	37	48
Differanse	6	7	14

vestlige og de ikke-vestlige ulik, 62 mot 48 år. Som påpekt tidligere var i alle fall blant de utenlandske statsborgere valgdeltakelsen høyest i alderskategorien 55 til 64 år for både de vestlige og de ikke-vestlige (se tabell 2.5). Dermed kan antas at med en lik aldersfordelingen ville ulikheten etter botid blitt noe mindre, men langt fra visket ut.

Valgdeltakelsen i Oslo for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn

For utenlandske statsborgere så vi at det var en betydelig forskjell i valgdeltakelse for mange nasjonaliteter avhengig av om de var bosatt i Oslo eller ikke. Det viser seg at det samme mønsteret går igjen for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Men forskjellen er her enda tydeligere: ti prosentpoeng høyere mot fem prosentpoeng blant utenlandske statsborgere fra ikke-vestlige land (tabell 3.16). Blant norske statsborgere opprinnelig fra vestlige land er det faktisk en motsatt tendens: valgdeltakelsen er noe høyere blant dem som bor utenfor Oslo (66 prosent mot 63 prosent). Den relativt høye deltagelsen de ikke-vestlige innvandrerne med norsk statsborgerskap har i Oslo, kan igjen tilbakeføres til den største innvandrergruppa i Oslo, pakistanerne. En deltagelse på 65 prosent ligger ett prosentpoeng høyere enn valgdeltakelsen i Oslo under ett.

Tabell 3.16 Valgdeltakelse etter landbakgrunn og bosted for norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Prosent

Land	Oslo	Utenfor Oslo	Differanse	Oslo	Utenfor Oslo
Vestlige	63	66	-3	102	376
Danmark	[77]	74	[3]	13	77
Sverige	[64]	78	[-14]	11	51
Polen	[50]	48	[2]	16	44
Storbritannia	50	79	-29	6	29
Tyrkia	47	35	12	34	40
Tyskland	[64]	67	[-3]	11	42
USA	[71]	41	[30]	7	34
Ikke-vestlige	49	39	10	472	561
Jugoslavia	[21]	30	[-9]	24	30
Marokko	35	[30]	[5]	34	10
Sri Lanka	57	35	22	28	34
Filippinene	[58]	46	[12]	19	35
Iran	40	42	-2	30	52
Pakistan	65	32	33	109	38
Vietnam	50	36	14	38	110
Chile	[60]	50	[10]	10	36
Totalt	52	50	2	574	937

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn.

Valgdeltakelse blant innvandrere

Til slutt skal vi ta for oss valgdeltakelsen blant innvandrere, som altså er summen av utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Samlet hadde stemmeberettigede innvandrere i Norge en valgdeltakelse i 1999 på 43 prosent (tabell 3.17). Ikke-vestlige innvandrere hadde åtte prosentpoeng lavere deltagelse enn vestlige.

Innvandrerkvinner har en valgdeltakelse som er fem prosentpoeng høyere enn blant mennene. Men mens forskjellen i valgdeltakelse mellom kjønnene blant de vestlige er stor (8 prosentpoeng), er for-

Tabell 3.17 Valgdeltakelse etter nasjonalitetbakgrunn og kjønn blant innvandrere ved lokalvalget i 1999. Prosent

	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere		
	Ikke-		Totalt	Ikke-		Totalt	Ikke-		Totalt
	Vestlige	vestlig		Vestlige	vestlig		Vestlige	vestlig	
Menn	44	39	41	35	32	34	67	43	49
Kvinner	62	37	46	45	33	41	65	44	52
Totalt	47	39	43	40	33	38	66	43	50

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn samt befolkningsstatistikk.⁸

skjellen blant ikke-vestlige nærmest ubetydelig – og dessuten motsatt: mennene har noe høyere deltakelse enn kvinnene. Vestlige innvandrerkvinner har en valgdeltakelse som ligger over hele elektoratet og deres norske medsøstre. Og spesielt stor blir avstanden til ikke-vestlige innvandrerkvinner: Den er på 25 prosentpoeng. Forskjellen i deltakelse mellom vestlige og ikke-vestlige menn er på fem prosentpoeng.

Forskjellen i deltakelse mellom vestlige og ikke-vestlige er atskillig større blant norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn (23 prosentpoeng) enn blant utenlandske statsborgere (7 prosentpoeng) (se tabell 3.17). Den største forskjellen i valgdeltakelse finner vi mellom vestlige og ikke-vestlige norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn utenfor Oslo.

8. Tallene for valgdeltakelse blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn er hentet fra Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser. Disse tallene er så vekta i forhold til andelen de respektive gruppene utgjør av stemmeberettigede innvandrere. Stemmeberettigede innvandrere er imidlertid ikke inndelt etter kjønn. Derfor har den siste vektingen etter kjønn blitt gjort ut fra utvalgsundersøkelsen.

Tabell 3.18 Valgdeltakelse blant innvandrere etter nasjonalitetsbakgrunn og bosted ved lokalvalget i 1999. Prosent

	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere		
	Ikke-		Totalt	Ikke-		Totalt	Ikke-		Totalt
	Vestlige	vestlig		Vestlige	vestlig		Vestlige	vestlig	
Oslo	45	45	45	39	36	38	63	49	52
Utenfor Oslo	48	36	43	40	31	38	66	39	50
Totalt	47	39	43	40	33	38	66	43	50

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn, samt befolkningsstatistikk.

Slår vi kategoriene utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn sammen og ser på innvandrere under ett, er det ingen forskjell på valgdeltakelsen i Oslo. Utenfor Oslo, derimot, har vestlige innvandrere 12 prosentpoeng høyere deltakelse enn ikke-vestlige.

Sammenhengen mellom botid og valgdeltakelse er sterk også for innvandrere sett under ett (tabell 3.19). Forskjellen i valgdeltakelse mellom dem med høyest og lavest botid er 23 prosentpoeng. Men botid virker sterkere for vestlige enn for ikke-vestlige innvandrere i forhold til deltakelse. Likevel er det en klar sammenheng mellom botid og valgdeltakelse også for ikke-vestlige innvandrere. Men mens ikke-vestlige med lav botid har omtrent lik deltakelse som vestlige, øker forskjellen dramatisk for dem med lang botid.

Sammenlikner vi norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn og utenlandske statsborgere for dem med høyest botid, ser vi at de vestlige med norsk statsborgerskap faktisk har høyere valgdeltakelse enn hele elektoratet, mens de ikke-vestlige blir hengende etter, selv med lang botid. For de ikke-vestlige tyder resultatene på at det å ta norsk statsborgerskap har relativt stor effekt på valgdeltakelsen på kort sikt, men ikke på lang.

Tabell 3.19 Valgdeltakelse etter botid og nasjonalitetsbakgrunn blant innvandrere ved lokalvalget i 1999. Prosent

Botid	Innvandrere			Utenlandske statsborgere			Norske statsborgere		
	-10 år	11-20 år	21+ år	-10 år	11-20 år	21+ år	-10 år	11-20 år	21+ år
Totalt	33	46	56	31	43	52	37	47	60
Vestlig	31	50	63	30	47	53	38	56	75
Ikke-vestlig	34	43	47	32	33	41	36	45	48
Differanse	-3	7	16	-2	14	12	2	11	27
Totalt	87183	59071	39259	62041	21358	18307	25142	37713	20952
Vestlig	40905	22918	32294	35224	15885	17957	5681	7033	14337
Ikke-vestlig	43947	33601	11848	25785	5222	1632	18162	28379	10216

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn, samt befolkningsstatistikk.

Grunner for ikke å delta

Hvorfor unnlater en å delta ved et valg? Hvorfor blir en hjemmesitter? Det er ikke enkelt å besvare. I postenquete-undersøkelsen ble hjemmesitterne stilt overfor en rekke mulige grunner for at en lot være å stemme, og de ble bedt om å rangere de ulike alternativene etter grad av viktighet.⁹ De samme spørsmålene ble også stilt i lokalvalgsundersøkelsen, og dermed har vi et sammenlikningsgrunnlag mellom alle hjemmesitterne og hjemmesitterne blant utenlandske statsborgere.

Mønsteret i svarene er ikke så ulike (tabell 3.20). Det er kun et par eksempler på markante avvik. Den største forskjellen mellom utvalgene finner vi i forhold til alternativet «Kjenner for lite til parti-

9. Det kan være mange grunner til at man ikke stemte ved dette kommunestyrevalget. I hvilken grad er de ulike grunnene nedenfor viktige eller ikke? (i)Forskjellene mellom partiene er for små. (ii)Det er ingen viktige lokale/kommunale saker jeg brenner for. (iii)Jeg kjenner for lite til hva partiene står for. (iv)Jeg mangler tillit til lokalpolitikere her i kommunen. (v)Jeg hadde ikke tid og anledning.

Tabell 3.20 Grunner for ikke å delta blant utenlandske statsborgere og i hele elektoratet ved lokalvalget i 1999. Prosent

	Forskjellene for små		Ingen viktige lokale saker		Kjenner for lite til partiene		Mangler tillit til lokalpolitikere		Hadde ikke tid eller anledning	
	Alle	Utl.stb	Alle	Utl.stb	Alle	Utl.stb	Alle	Utl.stb	Alle	Utl.stb
Svært viktig	15	18	17	19	29	44	22	23	33	37
Nokså viktig	26	33	24	29	27	27	23	21	10	13
Mindre viktig	23	26	22	25	17	14	25	26	15	13
Ikke viktig	36	24	37	27	27	15	30	30	43	37
Totalt	100	101	100	100	100	100	100	100	101	100
N	747	3133	752	2966	754	3303	745	3040	755	3133

Kilde: Lokalvalgsundersøkelsen 1999, Statistisk sentralbyrås postenquete-undersøkelse blant utenlandske statsborgere.

ene». Utenlandske statsborgere har i betraktelig mindre grad enn resten av elektoratet kunnskaper om hva partiene står for. Også når det gjelder oppfattelse av forskjellene mellom partiene, er det en klar forskjell. 51 prosent av de utenlandske statsborgerne mente at det forhold at forskjellene mellom partiene var for små, var svært eller nokså viktig for at en unnlot å stemme. Det tilsvarende tallet for hele elektoratet var 41 prosent. Når kjennskapen til partiene er dårlig, vil det jo også være vanskelig å se forskjeller mellom partiene.

Kilder for informasjon om stemmerett

Ved valgene i 1991, 1995 og 1999 var det Utlendingsdirektoratet som hadde ansvaret for informasjon om stemmerett blant innvandrere. Målet var å spre informasjonsmateriell via innvandrerbefolkningens sosiale nettverk og kontaktpunkter, samt å oppmuntre til ulike valgaktiviteter. I 1999 ble det gitt økonomisk støtte til informasjonskampanjer i regi av enkelte landsdekkende organisasjoner og et par inn-

Tabell 3.21 Kilder for informasjon om stemmerett. Prosent

	1995	1999
Fjernsyn	38	22
Andre norske medier	27	28
Innvandrermedier	10	7
Familie, venner eller kjente	27	39
Innvandrerorganisasjon(er)	6	3
Utlendingsdirektoratets valgmateriell	9	11
Partienes valgmateriell	16	12
Offentlig kontor ¹¹	13	11
Annet	11	26
Sum	157	159
N	4200	5636

Kilde: Statistisk sentralbyrås postenquete-undersøkelse blant utenlandske statsborgere.

vandrerpråklige radioer. Hensikten med informasjonsarbeidet var å øke valgdeltakelsen samt å øke interessen og kunnskapen om lokale politiske spørsmål. Materiellet som ble spredd av Utlendingsdirektoratet, inneholdt blant annet informasjon om at det var et lokalvalg der utlendinger hadde stemmerett, dessuten hvordan man avgir en gyldig stemme og hvilke saker valget dreide seg om. Informasjonsmateriellet besto blant annet av en valgbrosjyre, plakater, annonser i innvandrermedia, artikler og pressemeldinger, samt støtte til lokale valgaktiviteter.¹⁰ Spørsmålet blir om dette budskapet nådde fram. Det kan undersøkes nærmere ved et spørsmål om hvor man fikk vite at en hadde stemmerett. En rekke ulike alternativer ble listet opp med mulighet til å krysse av flere enn en (se tabell 3.21).

Utlendingsdirektoratets valgmateriell ble nevnt, men ikke av

10. Rønning (2000).

11. I 1995 var offentlig kontor delt inn i kommunalt innvandrerkontor og annet offentlig kontor.

Tabell 3.22 Kilder for informasjon om stemmerett etter nasjonalitet. Prosent

	1995		1999	
	Vestlig	Ikke-v	Vestlig	Ikke-v
Fjernsyn	51	23	16	35
Andre norske medier	18	37	25	34
Innvandrermedier	1	21	1	18
Familie, venner eller kjente	19	37	37	42
Innvandrerorganisasjon(er)	1	13	0	8
Utlendingsdirektoratets valgmateriell	2	17	7	21
Partienes valgmateriell	11	22	10	17
Offentlig kontor ¹²	9	18	10	15
Annet	13	10	32	13
Sum	125	198	138	203
N	2293	1908	3882	1753

Kilde: Statistisk sentralbyrås utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere.

mange. Fjernsynet var i 1995 den viktigste kilden for informasjon om stemmerett. I 1999 hadde dette endret seg til familie, venner eller kjente. Deretter kommer «andre norske medier» og andre kilder enn de oppførte. Fjernsynet kommer for øvrig fremdeles relativt høyt som kilde for informasjon om stemmerett.

De største forskjellene fra 1995 er at svært mange flere nevner familie, venner og bekjente samt samlekategori «annet» som kilde. Andelen som oppgir fjernsyn, som kilde for informasjon, har også – som nevnt – gått en del tilbake siden 1995.

En inndeling etter nasjonalitet viser at forskjellene er størst når det gjelder fjernsyn og innvandrermedier, kilder som ikke-vestlige bruker i mye større grad enn vestlige (tabell 3.22). Også når det gjelder Ut-

12. I 1995 var offentlig kontor delt inn i kommunalt innvandrerkontor og annet offentlig kontor.

lendingsdirektoratets valgmateriell oppgir ikke-vestlige dette som kilde langt oftere enn vestlige. Vestlige, derimot, blir oftere enn ikke-vestlige plassert i restkategorien «annet».

4

Partivalg

Introduksjon

Partivalg har vært registrert for utenlandske statsborgere siden lokalvalget i 1987. Tallene er basert på postenquete-undersøkelser. Fra-fallet ved disse undersøkelsene har alltid vært stort, så feilmarginene kan således være betydelige.¹ Det kan imidlertid være grunn til å tro at skjevhetene i alle de fire undersøkelsene (1987, 1991, 1995 og 1999) har fellestrekk med det resultat at enkelte partier muligens kan være *konstant* under- eller overrepresentert.² Uansett vil endringer over tid være av interesse å få kartlagt.

Det var fra valget i 1983 at utenlandske statsborgere med tre års botid ble innlemmet i elektoratet (jfr. kap. 2). Ved valget i 1999 utgjorde de i overkant av 100.000 og var således en relativ beskjedne gruppe. Dessuten benyttet under halvparten seg av stemmeretten. Det ble fastslått i kapittel 3 at bare 38 prosent av de utenlandske statsborgerne deltok. En forskjell ble registrert etter skillet vestlig/ikke-vestlig bakgrunn: Blant de ikke-vestlig innvandrere var frammøtet 33 prosent og 40 prosent blant de vestlige.

-
1. Svarprosenten var i 1999 så lav som 42 prosent, i 1995 42 prosent, i 1991 50 prosent og i 1987 54 prosent. Det skal for øvrig nevnes at utvalgene har vært stratifisert etter nasjonalitet og med hensyntagen til antatt lav svarprosent blant spesielle nasjonaliteter. Ved de resultater som vises, er tallene veid for å ta høyde for stratifiseringen.
 2. En mulighet er f.eks. at oppslutningen om Fremskrittspartiet er systematisk underrapportert ved at innvandrere som stemmer på dette partiet, er avvikere som dels av den grunn ikke vil delta i postenquete-undersøkelsen.

Vi antar imidlertid at partivalget til de ikke-vestlige utenlandske statsborgere gir en indikasjon på hvordan norske statsborgere med ikke-vestlig bakgrunn også stemte. Velgerkategorien «ikke-vestlige innvandrere» er i enkelte deler av landet ingen ubetydelig gruppe, særlig gjelder det i Oslo der de i 1999 utgjorde nærmere 10 prosent av de stemmeberettigede.

En betingelse for at innvandrere skal kunne påvirke valgresultatet, er at de partipolitisk representerer et avvik. Er de et snitt av de andre velgernes partipreferanser, vil de ikke kunne forskyve resultatene i den ene eller annen retning. Spørsmålet om partivalgets retning er temaet for dette kapitlet og altså begrenset til de utenlandske statsborgerne. Valget i 1999 skal ses i lys av de tre foregående.

Utenlandske statsborgere blir skilt etter nasjonalitet i den grad materialet, ut fra utvalgets størrelse, tillater en slik oppsplitting. I første rekke benyttes imidlertid dikotomien vestlig- og ikke-vestlig bakgrunn. Dessuten skal variabelen kjønn trekkes inn. Den har vist seg å gi klare utslag. Forskjellen mellom menns og kvinners stemmegivning var imidlertid lenge ubetydelig, men to avvik ble registrert: kvinner stemte en tanke mer konservativt og foretrakk dessuten oftere kristelige partier.³ Fra 1980-tallet ble mønstret mellom konservativ/radikal og kjønn det motsatte av tidligere og dessuten mer markant. Kvinnene svingte til venstre, noe som først ble registrert i etterkrigs-generasjonene.⁴ Mennene valgte oftere alternativene til høyre, foretrakk partier som vektla markedsløsninger og liberalisme. Spørsmålet reiser seg om vi finner vi et liknende mønster etter kjønn blant de utenlandske statsborgerne.

Valget i 1999

Visse særtrekk ved valget i 1999 gjør at en spesiell interesse er knyttet til de utenlandske statsborgerne fra ikke-vestlige land. Valget i 1999

3. Duverger (1955).

4. Listhaug, Miller og Valen (1985), Bjørklund (1986).

ble det første norske valget da innvandrerne stod fram som en egen velgerkategori med makt til å avgjøre valgets utfall. Med dette trådte innvandrerne fram i media som subjekt, en handlende enhet. De representerte en gruppe som det ble beilet til, og med potensiell mulighet til å bestemme politikeres videre skjebne. Blant innvandrerne syntes en ny selvbevissthet å ha markert seg. Innvandrerne kunne bli tungen på vektskålen som bestemte den politiske fargen til Oslos byråd – ble det hevdet. Med andre ord: innvandrerne ble ikke betraktet bare som objekt – en gruppe «fremmede» som observeres og diskuteres – men som subjekt, selvstendig handlende personer, som det ble appellert til. Høyre inviterte til grillfest med halalkjøtt på Ekeberg i Oslo, daværende byrådsleder Fritz Huitfeldt oppsøkte moskeer på byens østkant. Det var særlig det pakistanske innvandrer miljøet Oslo Høyre henvendte seg til.

Det bør imidlertid legges til at «den 'nye' innvandringsdebatten ikke erstattet den 'gamle', men heller kom i tillegg til en FRP-fokusert «anstendighetsdebatt».⁵ For også under valgkampen i 1999 stod Fremskrittspartiet sentralt i innvandringsdebatten. Stortingsrepresentantene Vidar Kleppe og Øystein Hedstrøm førte en anti-innvandringsvalgkamp, noe på siden av partiets offisielle linje – men uten at partiledelsen utad tok avstand fra dem. Partiledelsen reagerte derimot på ekstreme uttalelser fra lokalpolitikeren Oddbjørn Jonstad fra Oppegård, som til slutt ble ekskludert fra partiet.

En utbredt oppfatning var at Høyres framstøt overfor innvandrerne kastet velgermessig av seg. I en kommentarartikkel i Aftenposten stod å lese: «Oslo Høyre gjorde det meget godt ved kommunevalget (i 1999), blant annet takket være partiets klare innvandrerprofil. Mange innvandrere kvitterte med å gi sin stemme til Høyre.»⁶ Men er det riktig? Gjengjeldte de pakistanske statsborgerne Høyres velgerkurtise ved å stemme på partiet?

5. Se Hagelund (1999) for en studie av innvandringsdebatten i kommunevalgkampen 1999.

6. Erik Hollie: «Kun til pynt?», Aftenposten Aften 7. desember 2000.

Tabell 4.1 Partivalg blant pakistanske statsborgere ved kommunevalget 1995 og 1999. Prosent

Parti	RV	SV	Ap	Sp	Krf	V	H	Frp	Annet	Sum	N
Pakistan, 1995	2	8	47	0	0	2	20	0	21	100	(113)
Pakistan, 1999	8	9	69	2	0	1	11	0	1	101	(123)
Diff. 99-95	+6	+1	+22	+2	-	-1	-9	-	-20		

I tabell 4.1 er vist partivalget for pakistanske statsborgere i 1995 og 1999, der det riktignok ikke utelukkende er velgere fra Oslo, men det store flertallet av pakistanere (rundt 75 prosent) bor i Oslo. Oppslutningen om Høyre økte ikke i 1999. Tvert imot, den gikk tilbake fra 20 til 11 prosent. Ellers må kommenteres den store oppslutningen (21 prosent) om kategorien «annet» i 1995. Bak det alternativet skjuler seg «Flerkulturell liste», med pakistaneren Athar Ali som frontfigur. Den lista forsvant derimot ved valget i 1999. Det ser i første rekke ut til å være Arbeiderpartiet som vant på at det alternativet ikke forelå. Partiet fikk en økt oppslutning på i overkant av 20 prosentpoeng.

Utenlandske statsborgere og parti

Betraktes alle utenlandske statsborgere under ett, er det derimot et bilde av stabilitet som tegner seg (se tabell 4.2). Et fast trekk fra 1987 til 1999 er den lave oppslutningen om mellompartiene. Det kan dels ses i sammenheng med at mellompartiene står sterkest i landdistriktene der få utenlandske statsborgere bor, dels med at mellompartiene tradisjonelt har vært knyttet til skillelinjer av særnorsk merke (jfr. motkulturene) som utlendinger lett står noe fremmede overfor.

Det er imidlertid også visse endringer i perioden fra 1987 til 1999. Ved valget i 1987 stod høyresidens to partier (Høyre og Fremskrittspartiet) sterkere blant utenlandske statsborgere enn blant velgerne sett under ett. Det forandret seg. Fra valget i 1991 har det vært små avvik i oppslutningen om Høyre med det resultat at mellompartienes under-

Tabell 4.2 Partivalg blant utenlandske statsborgere og i hele elektrostatet fra 1987 til 1999. Prosent

	1987		1991		1995		1999	
	U st.	Alle*	U st.	Alle*	U st.	Alle*	U st.	Alle*
Rød Valgallianse	3	1,2	3	1,5	6	1,5	5	2
Sosialtistisk Venstreparti	10	5,5	22	11,6	12	6	13	7,8
Arbeiderpartiet	27	36	29	30,2	35	30,5	33	28,6
Sum venstreside	40	43	54	43,3	53	38	51	38,4
Senterpartiet	2	7,1	4	11,5	3	11,6	3	8,3
Kristelig Folkeparti	4	7,8	5	7,8	5	8,2	7	4,4
Venstre	6	3,9	2	3,7	5	4,9	5	9,3
Sum mellompartiet	12	19	11	23	13	24,7	15	22
Høyre	30	23	25	21,5	20	20,2	22	21,4
Fremskrittspartiet	14	10	6	6,5	8	10,5	9	12,1
Sum høyreside	44	34	31	28	28	30,7	31	33,5
Annet	4	4,8	4	5,6	5	6,5	4	6,1
Sum	100	100	100	99,9	99	99,9	101	100
N	1720		1830		1680		1549	

* Det offisielle valgresultatet

representasjon blant de utenlandske statsborgerne i første rekke har vært til fordel for partiene på venstresiden. Ved valget i 1999 fikk partiene til venstre – RV, SV og Arbeiderpartiet – større oppslutning blant de utenlandske statsborgerne enn blant velgerne sett under ett. Mellompartiene og FRP, derimot, fikk noe mindre støtte og Høyre plasserte seg som i befolkningen for øvrig.

Nasjonalitet og parti

Tar vi for oss de enkelte nasjonalitetene avdekkes imidlertid store variasjoner (se tabell 4.3). Et trekk er at de med ikke-vestlig bakgrunn er mer venstreorienterte i sitt partivalg enn de med vestlig bakgrunn. Bosniere, pakistanere, vietnamesere, indere, tyrkere og srilankesere har alle over 50 prosent oppslutning om Arbeiderpartiet. De beste

Tabell 4.3 Partivalg etter nasjonalitet blant utenlandske statsborgere ved kommunevalget 1999. Prosent*

Parti	RV	SV	Ap	Sp	Krf	V	H	Frp	Annet	Sum	N
Alle	5	13	33	3	7	5	22	9	4	101	1549
Danmark	7	9	24	3	6	2	31	13	5	100	124
Finland	3	17	21	6	6	7	25	10	6	101	57
Island	9	30	25	0	5	3	21	8	0	101	43
Sverige	3	17	23	3	7	7	22	14	4	100	89
Frankrike	(0)	(19)	(11)	(0)	(22)	(0)	(22)	(22)	(4)	100	21
Rest-J	0	13	70	0	7	0	9	0	2	101	25
Nederland	4	10	12	7	13	12	36	5	1	100	59
Polen	(6)	(0)	(22)	(6)	(17)	(17)	(22)	(6)	(6)	102	13
Storbritannia	6	9	21	3	10	15	25	8	3	100	78
Sveits	0	14	12	7	5	5	30	16	12	101	26
Tyrkia	6	17	54	0	0	17	6	0	0	100	25
Tyskland	6	12	15	4	6	7	35	9	8	102	110
Østerrike	(10)	(0)	(10)	(0)	(10)	(0)	(24)	(38)	(10)	102	12
Bosnia-H	1	11	76	2	0	1	7	2	0	100	131
Somalia	(0)	(28)	(47)	(0)	(19)	(0)	(6)	(0)	(0)	100	15
Sri Lanka	4	20	51	0	12	0	12	0	2	101	54
Filippinene	6	6	38	6	19	6	13	6	0	100	26
India	4	25	57	0	7	0	4	4	0	101	25
Irak	(8)	(23)	(46)	(0)	(0)	(12)	(0)	(12)	(0)	101	24
Iran	18	43	32	0	4	0	4	0	0	101	35
Pakistan	8	9	69	2	0	1	11	0	1	101	123
Thailand	5	10	35	5	5	5	15	15	5	100	29
Vietnam	0	4	60	2	10	4	13	4	2	99	55
Canada	(0)	(29)	(5)	(14)	(14)	(0)	(19)	(14)	(5)	100	16
USA	0	8	11	2	18	5	39	9	8	100	90
Chile	8	31	47	0	11	0	3	0	0	100	46

* Prosenttall som er basert på et antall respondenter under 25, er satt parentes rundt for å indikere store feilmarginer

støttespillere for Høyre, derimot, er amerikanere, nederlendere, tyskere og dansker, alle over 30 prosent. Fremskrittspartiet får størst støtte blant østerrikere og franskmenn, og fra flere nasjonaliteter med ikke-vestlig bakgrunn er det ingen oppslutning overhodet. Kristelig

Tabell 4.4 Partivalg etter nasjonalitet ved valgene i 1987 til 1999. Prosent

	1987		1991		1995		1999	
	Vest	I-vest	Vest	I-vest	Vest	I-vest	Vest	I-vest
Rød Valgallianse	3	6	2	5	4	8	5	4
Sosialtistisk Venstreparti	10	10	16	32	8	17	13	15
Arbeiderpartiet	21	46	20	44	26	49	20	60
Sum venstreside	34	62	38	81	38	74	38	79
Senterpartiet	2	1	5	2	3	3	3	1
Kristelig Folkeparti	5	2	7	2	6	5	8	5
Venstre	7	2	3	1	7	3	6	2
Sum mellompartiet	14	5	15	5	16	11	17	8
Høyre	32	25	32	12	28	9	28	9
Fremskrittspartiet	18	3	9	1	13	1	12	2
Sum høyreside	50	28	41	13	41	10	40	11
Annet	3	5	6	2	6	5	5	1
Sum	101	100	100	101	101	100	100	99
N	1116	604	924	904	892	788	1885	917

Folkeparti kan også notere seg for svært svak støtte i enkelte nasjonaliteter, og i dette tilfelle fra enkelte muslimske land.

I resten av kapitlet skal de utenlandske statsborgerne bli skilt etter vestlig og ikke-vestlig bakgrunn (jf. kp. 1). Forskjellene mellom vestlige og ikke-vestlige utenlandske statsborgere er betydelige (tabell 4.4). Det er de ikke-vestlige som i første rekke avviker fra velgerne for øvrig. De vestlige, derimot, har ved de to siste valgene (1995 og 1999) hatt en oppslutning om venstresidens partier som blant velgerne totalt. Støtten til mellompartiene har derimot vært noe mindre i favør av i første rekke Høyre.

De ikke-vestlige utenlandske statsborgerne har et entydig partipolitisk kjennemerke, de stemmer til venstre. Ved de tre siste valgene har rundt tre av fire stemt på venstresidens partier (RV, SV og Arbeiderpartiet). Det har imidlertid vært forskyvninger innad i blokken: Arbeiderpartiet har hatt framgang og fikk ved valget i 1999 støtte fra

Tabell 4.7 Differanse i partivalg mellom kjønnene i forhold til nasjonalitet for valgene fra 1987 til 1999. Prosentpoeng

	1987		1991		1995		1999	
	Vest	I-vest	Vest	I-vest	Vest	I-vest	Vest	I-vest
Rød Valgallianse	-1	-2	-1	-2	0	-5	+2	-3
Sosialtistisk Venstreparti	0	-8	-4	-4	+2	-5	+6	+5
Arbeiderpartiet	-5	-1	-4	-4	-1	+5	-6	-1
Sum venstreside	-6	-11	-9	-10	+1	-5	+2	+1
Senterpartiet	+2	+2	0	+2	0	0	+2	0
Kristelig Folkeparti	+1	-1	+5	0	+1	0	+2	0
Venstre	+2	0	0	+1	+3	0	0	-2
Sum mellompartiet	+5	+1	+5	+3	+4	0	+4	-2
Høyre	+6	+7	+5	+5	+5	+3	-2	0
Fremskrittspartiet	-6	+5	-2	+2	-5	0	-6	+1
Sum høyreside	0	+12	+3	+7	0	+3	-8	+1

og 4.7). Et motsatt mønster av det som gjennom mange valg har etablert seg som det «normale», har markert seg blant de ikke-vestlige ved de tre foregående valgene: mennene har hatt et mer radikalt partivalg enn kvinnene. Blant de vestlige utenlandske statsborgere, derimot, var det ved valget i 1999 en tendens som blant velgerne under ett: kvinnene stemte noe mer til venstre, eller mennene – og i dette tilfelle mer markert – foretrakk oftere partiene Høyre og Fremskrittspartiet. Et slikt «normalisert bilde» har imidlertid ikke være registrert for de vestlige ved de tre foregående valgene. Forskjellene etter kjønn på støtte til høyresidens partier har nemlig vært liten, og mennenes svakere støtte til mellompartiene favoriserte venstresidens partier, som fikk større oppslutning blant menn enn kvinner. Det er således bare ved valget i 1999, og bare blant de vestlige utenlandske statsborgere, at vi finner det mønstret som gjennom to tiår har markert seg: kvinnene går til venstre, eller mennene til høyre – alt avhengig av hvilket referansepunkt en har.

Slengerstemmer til ikke-vestlige bystyrerepresentanter

Til nå har partivalget blitt undersøkt ut fra *utvalgsundersøkelser* som rommer feilmarginer. Som siste punkt skal vi ta for oss partivalget med en kilde som er basert på fullstendige tellinger. Utgangspunktet er slengerstemmene til de åtte ikke-vestlige kandidatene som ble valgt inn i Oslo bystyre ved lokalvalget i 1999. Dette er en form for stemmer som utelukkende kan gis ved kommunestyrevalg. Kandidatene på de ulike listene er overførbare mellom listene. Siden en ikke kan gi slengerstemmer til kandidater som står oppført på den lista en velger, må det tas et visst hensyn til partisammensetningen av de valgte bystyrerepresentantene. Om de åtte hadde vært fordelt etter de ulike partiers styrke, skulle partiene på venstresiden – Arbeiderpartiet, SV og RV – hatt 3,5 bystyrerepresentant. De har, derimot, 6. Denne overrepresentasjonen gjør at venstresidens partier i utgangspunktet har et visst handikap.

I tabell 4.8 er vist slengerstemmene til de åtte innvandrerepresentantene, og i tabell 4.9 er de lagt sammen og sammenliknet med valgresultatet i Oslo. På ny er det et venstreorientert preg som tegner seg. Men i hvilken grad slengerstemmene kommer fra innvandrere eller etniske nordmenn, vet vi ikke noe om. En blanding er det sikkert, men styrkeforhold er det umulig å si noe om.

Sammenliknet med partifordelingen for de *ikke-vestlige utenlandske statsborgere*, er det klare fellestrekk, særlig om partiblokkene ses under ett. Stemmegivningen til venstre (Arbeiderpartiet, SV, RV) er for øvrig samlet noe mindre markert, 76 versus 79 prosent. Men om fordelingen internt i blokken betraktes, er den mer venstreorientert ved at støtten fra SV og RV er sterk blant slengerstemmene. For sentrumpartiene og FRP er tallene i de to partifordelingene svært like, mens slengerstemmene fra Høyres lister er et hakk høyere enn den oppslutningen partiet får fra de ikke-vestlige utenlandske statsborgere.

Tabell 4.8 Antall slengerstemmer ved kommunevalget 1999 til de åtte representantene i Oslo Bystyre med innvandrerbakgrunn etter parti.

	Nolvia							
	Athar Ali (RV)	Dominquez Skjetne (SV)	Akhtar Chaudry (SV)	Rubina Rana (DNA)	Shahbaz Tariq (DNA)	Khalid Mahmood (DNA)	Afshan Rafiq (H)	Aamir Javed Sheikh (H)
RV	–	34	65	72	36	70	24	21
SV	287	–	–	250	148	155	41	27
DNA	289	25	294	–	–	–	59	58
V	20	7	15	49	10	19	27	3
SP	5	0	6	4	0	3	1	2
KrF	3	5	6	9	5	8	6	3
H	77	10	33	111	47	67	–	–
Frp	2	0	0	5	2	0	4	6
Andre	5	3	5	5	3	1	0	1
Sum	688	84	424	505	251	323	162	121

Tabell 4.9 Slengerstemmer til de åtte innvandrerne som ble valgt inn i Oslo bystyre i 1999 etter parti, samt valgresultatet. Prosent.

	Slengerstemmer	Valgresultat
RV	12,6	4,3
SV	35,5	12,8
DNA	28,3	26,7
V	5,9	3,2
SP	0,8	0,6
KrF	1,8	5,2
H	13,5	28,6
Frp	0,7	16,6
Andre	0,9	2,0
Sum	100,0	100,0
Antall	2558	

5

Direkte aktivitet

Økt direkte aktivitet?

Valgdeltakelse er ikke den eneste påvirkningsvei overfor det lokale styre og stell. En annen påvirkningsvei er den såkalte direkte politiske deltakelse, dvs. visse andre typer politisk aktivitet som foregår mellom valgene i form av ulike forsøk på å påvirke kommunestyret, fylkesting og administrasjon. Den direkte politiske aktivitet tar opp i seg en rekke ulike typer pressmidler, aksjonsdeltakelse og myndighetskontakt. Utgangspunktet er diverse enkeltsaker. Til forskjell fra et valg som gjerne vil bli en konkurranse om ulike helhetssyn, har vi her å gjøre med en saksmobilisering. Fra partihold kritiseres gjerne aksjonene for å ha et enøyd blick på enkeltsaker.

Valgdeltakelsen har ved norske lokalvalg med et unntak vært fallende siden lokalvalget i 1963 til 1999, fra 81,0 til 60,4 prosent. Ulike mål på direkte politiske deltakelse har ved de siste valgene, derimot, vist rekordnoteringer. Det var tilfellet så vel ved lokalvalget i 1995 som i 1999.¹ Fra 1995 til 1999 falt altså valgdeltakelsen ytterligere, mens den direkte politiske deltakelsen på ny steg. Dermed ble to rekorder notert, rekordlav for valgdeltakelse og rekordhøy for direkte politisk deltakelse.

Fenomenet at valgdeltakelsen faller, mens annen form for deltakelse viser en oppadgående kurve er ikke særnorsk. I det store prosjektet «Beliefs in Government» ble ulike typer direkte politisk deltakelse, utenfor valgkanalen, kartlagt i en rekke vest-europeiske land.

1. Bjørklund (1999), Bjørklund og Sagli (2000)

Benevnelsen «ikke-institusjonalisert» ble benyttet. Det ble konkludert med at denne form for deltakelse har økt bemerkelsesverdig i nesten alle landene som undersøkes.²

Spørsmålet blir om disse tendensene også har gyldighet for de utenlandske statsborgere. Når det gjelder valgdeltakelse, kan vi *ikke* snakke om en fallende tendens. Som påpekt i kapittel 3 var stikkordet for de tre siste valgene stabilitet. Kartleggingen av den direkte politiske aktivitet er med postenquete-undersøkelsen som kilde. I spørreskjemaet fra 1999 ble det fra 1995-undersøkelsen gjentatt dette spørsmålet: «Det er ulike måter å øve innflytelse på. Har du i løpet av de siste fire årene forsøkt å påvirke avgjørelsen av en sak i kommunestyret eller fylkesting ved å (i) skrive under opprop, underskriftskampanje, (ii) delta i aksjon, protestmøte, demonstrasjon, (iii) ta opp en sak i parti, fagforening, (iv) henvende deg til kommune- eller fylkestingsadministrasjon eller (v) ta kontakt med lokal-/kommunepolitiker.»

De fem typene aktivitet kan igjen deles i to: «ukonvensjonelle» og «konvensjonelle». «Ukonvensjonell» deltakelse opererer gjerne på utsiden av det etablerte apparat. Det dreier seg her om (i) opprop og underskriftskampanje, (ii) aksjon, protestmøte og demonstrasjon. En fellesbetegnelse er aksjonsdeltakelse. De konvensjonelle formene, derimot, er uttrykk for ulike former for myndighetspåvirkning. Det er spørsmål om (iii) å ta saken opp innenfor en organisasjon, (iv) å ta kontakt med administrasjonen eller (v) å ta direkte kontakt med lokal politiker.

I motsetning til for befolkningen under ett er det *ikke* en økning – men en *svak nedgang* – som kan registreres for den direkte politiske aktiviteten fra 1995 til 1999 (tabell 5.1). Dermed er forskjellene i aktivitet mellom de utenlandske statsborgerne og den øvrige befolkning blitt noe utdypet. Forskyvningene er imidlertid små, og det er dessuten en påfallende stabilitet i styrkeforholdet mellom de ulike aktivi-

2. «...political participation beyond voting has been rising dramatically» (Topf 1995:52).

Tabell 5.1 Prosent som har deltatt i ulike former for direkte deltakelse i hele elektoratet og blant utenlandske statsborgere.

År		Skrevet	Deltatt i	Tatt opp	Henvendt	Tatt
		under på opprop eller underskriftskampanje	aksjon, protestmøte eller demonstrasjon	en sak i parti eller fagforening	seg til kommune- eller fylkesadministrasjon	kontakt med lokal/ kommunepolitiker administrasjon
1995	Alle	27	11	14	12	20
	Utl. Stb.	26	14	10	12	11
	Differanse	-1	+3	-4	0	-9
1999	Alle	30	13	17	15	25
	Utl. Stb.	24	11	8	11	11
	Differanse	-6	-2	-9	-4	-14
Diff. Utenlandske stb.		2	3	2	1	0

tetstypene. Om lag en fjerdedel av de utenlandske statsborgerne har i løpet av de siste fire årene skrevet under på opprop eller vært med på underskriftskampanje. Rundt hver tiende har deltatt i tre av de andre deltakelsesformene.

I forhold til den lave valgdeltakelsen (38 prosent) er deltakelsenivået høyere enn hva en kunne ha forventet. Der avvikene er størst mellom de utenlandske statsborgerne og den øvrige befolkning er naturlig nok aktiviteter som krever at en har en fot innenfor systemet. I dette tilfelle ved at en er medlem av et parti eller fagforening og fra det ståstedet kan fremme en sak, eller at en kjenner en kommunepolitiker som kan kontaktes. Typisk nok er forskjellen minst ved en av de ukonvensjonelle aktivitetstypene, spørsmålet om en har deltatt i aksjon, protestmøte eller demonstrasjon. Her synes det ikke å være noen høy terskel som må overskrides for en som står utenfor det politiske apparatet. Situasjonen er åpenbar en annen når det gjelder spørsmålet om å ta kontakt med en kommunepolitiker.

Direkte aktivitet, stemmegivning og nasjonalitet

Den direkte politiske aktiviteten er blitt sett i forhold til om en stemte ved lokalvalget eller unnlot å gjøre det. Hvem deltok mest? Et entydig mønster tegner seg, som er svært sammenfallende med det som ble registrert ved 1995-undersøkelsen: De som stemte ved lokalvalget, er mest aktive (se tabell 5.2). Det samme har vært registrert ved undersøkelser av hele elektoratet, men tendensen er her over tid blitt mindre markant.³ Når det gjelder de utenlandske statsborgere, har vi ikke lange tidsserier, men fra 1995 til 1999 kan fastslås at *ingen* endringer av betydning skjer.

Som siste punkt skal skillet trekkes mellom vestlig og ikke-vestlige utenlandske statsborgere. (se tabell 5.3). De vestlige er, som også registrert ved 1995-undersøkelsen, noe mer aktive enn de ikke-vestlige. En svak tendens til en svekkelse av forskjeller kan imidlertid registreres fra 1995 til 1999.

Typisk nok er det ett eksempel fra både 1995- og 1999-undersøkelsen på at de ikke-vestlige er mer aktive enn de vestlige utenlandske statsborgerne. Det er deltakelse i «aksjon, protestmøte eller demonstrasjon». Her hadde de ikke-vestlige utenlandske statsborgere i 1999 en like omfattende deltakelse som den som ble registrert for hele elektoratet i den landsomfattende valgundersøkelsen. Forklaringen kan være den samme som allerede påpekt. Denne form for aksjonsdeltakelse krever i liten grad kontaktpunkter innenfor systemet, kontaktpunkter som de vestlige utenlandske statsborgere lettere kan opprette enn de ikke-vestlige.

3. Bjørklund og Sagli (2000)

Tabell 5.2 Valgdeltakelse og direkte aktivitet blant utenlandske statsborgere. Prosent

År		Skrevet under på opprop eller underskriftskampanje	Deltatt i aksjon, protestmøte eller demonstrasjon	Tatt opp en sak i parti eller fagforening	Henvendt seg til kommune- eller fylkesadministrasjon	Tatt kontakt med lokal/ politiker kommuneadministrasjon
1995	Har stemt	34	19	13	16	16
	Ikke stemt	21	11	8	10	7
	Differanse	+13	+8	+5	+6	+9
1999	Har stemt	31	14	11	16	17
	Ikke stemt	19	10	6	9	8
	Differanse	+12	+4	+5	+7	+9

Tabell 5.3 Direkte aktivitet etter nasjonalitet blant utenlandske statsborgere. Prosent

År		Skrevet under på opprop eller underskriftskampanje	Deltatt i aksjon, protestmøte eller demonstrasjon	Tatt opp en sak i parti eller fagforening	Henvendt seg til kommune- eller fylkesadministrasjon	Tatt kontakt med lokal/ politiker kommuneadministrasjon
1995	Vestlige	32	12	11	13	11
	Ikke-vestlige	17	16	9	10	10
	Differanse	-15	4	-2	-3	-1
1999	Vestlige	28	11	8	12	12
	Ikke-vestlige	15	13	8	9	10
	Differanse	-13	+2	0	-3	-2

Innvandrerrepresentasjon og listeretting i Oslo

Valgordning og valgdeltakelse

Hva slags type valgordning en har, kan påvirke valgdeltakelsen. Studier har understreket valgordningens betydning for innvandrernes valgdeltakelse. I en sammenlikning mellom innvandrere i Danmark og Sverige er blitt framhevet at spesielt to forhold kan være med på å forklare at deltakelsen er høyere i Danmark enn i Sverige.¹ Det ene er adgangen til listeretting. Muligheten for å gi personstemmer, i tillegg til valg av partiliste, foreligger nemlig ikke i Sverige. For det andre legges det også vekt på at en etnisk gruppes størrelse kan påvirke valgdeltakelsen. Er antallet tilstrekkelig stort, lettes muligheten for en kollektiv mobilisering, og denne mobiliseringen gis bedre betingelser om muligheten for personstemmegivning foreligger. Det skaper en slags «god sirkel» i forhold til valgdeltakelse.

Denne forklaringen kan ikke umiddelbart bifalles i forhold til Norge. De norske innvandrernes valgdeltakelse er på nivå med det som er blitt registrert i Sverige, samtidig som den norske kommunevalgordningen i utstrakt grad gir velgerne mulighet til å påvirke personvalget. Det faller således ikke uten videre naturlig å si at vår valgordning fremmer deltakelse. På den annen side kan man ikke se bort fra muligheten for at deltakelsen hadde blitt enda lavere uten adgang til å avgi kandidatpreferanse. En forutsetning er i så fall at innvandrere benytter seg av adgangen til listeretting. I hvilken grad de gjør det,

1. Hammar (1979), Togeby (1999)

samt effekten av listeretting på representasjonen av innvandrere, skal undersøkes nærmere i dette kapitlet. Utgangspunktet er Oslo, og vi spør om valgordningen med personstemmegivning favoriserer eller disfavoriserer innvandrerne.

Det er, som nevnt i kapittel 1, i første rekke i Oslo at de ikke-vestlige innvandrerne har et antall som gjør dem i stand til å påvirke valgresultatet. Ved valget i 1999 utgjorde de ikke-vestlige innvandrerne 9,2 prosent av de stemmeberettigede.² Tallet vil med årene øke dels som følge av en skjev aldersfordeling med mange unge.³ Likevel, de ulike innvandrergруппene er nasjonale minoriteter, og minoritetsgrupper er gjerne underrepresentert i politiske fora. Her skal undersøkes i hvor stor grad dette er tilfelle for innvandrerne. I den sammenheng skal det kartlegges hvor godt innvandrerne ble representert i Oslo bystyre etter valget i 1999, og dernest hvor stor representasjonen har vært ved de foregående valgene.

Listeretting i favør av innvandrere

I perioden fra 1983 til 1999 er det totalt 19 ganger blitt valgt inn ikke-vestlige innvandrere i Oslo bystyre (se tabell 6.1). Siden noen er blitt gjenvalgt, er det ikke 19 ulike representanter, men 15. Det er 13 med pakistansk, én med indisk og én med chilensk bakgrunn. Som det går fram av tabell 6.1 ble tre innvandrere valgt inn i Oslo bystyre både i 1983 og 1987, én i 1987, fire i 1995 og altså åtte i 1999. Så mange som 10 ganger har posisjonene blitt erobret som følge av velgernes listeretting: to i 1983, én i 1987 og 1991, og endelig tre i 1995 og i 1999.

- Ikke-vestlige innvandrere inkluderer ikke bare asiater, afrikanere og sør- og mellomamerikanere, men også folk fra eks-Jugoslavia, Albania, Tyrkia og tidligere Sovjetunionen (jf. side 9).
- Tar vi f.eks. for oss andelen som er fra 0 til 17 år, dvs. de som ikke har stemmerett, utgjorde de ikke-vestlige innvandrere 22 prosent av denne aldersgruppa i Oslo. Det kan dessuten nevnes at i 1999 bodde 43 prosent av de stemmeberettigede ikke-vestlige innvandrerne i Oslo. Andelen av de stemmeberettigede som sogner til Oslo, er imidlertid ikke mer enn 12 prosent.

Tabell 6.1 Innvandrerrepresentanter i Oslo bystyre 1983 – 1999.

	1983	1987	1991	1995	1999
Innvalgt i bystyret	Naushad Ali Qureshi (SV)	Khalid Mahmood (H) Moham Singh Varma (Frp)	Athar Ali (RV)	Shahbaz Tariq (Ap)	Rubina Rana (Ap) Shahbaz Tariq (Ap) Afshan Rafiq (H) Akhtar Chaudry (SV) Nolvia D Skjetne (SV)
Innvalgt på grunn av listeretting	Khalid Mahmood (H) Moham Singh Varma (H)*	Athar Ali (RV)	Athar Ali (RV)	Khalid Mahmood (H) Afshan Rafiq (H) Nolvia D Skjetne (SV)	Khalid Mahmood (Ap) Amir Javed Sheikh (H) Athar Ali (RV)
Strøket av listen**		Shaukat Ali Bhatti (Ap)		Shahbaz Tariq (Ap)	
Sum innvalgte kandidater	3	3	1	4	8

* Kort tid etter at Moham Singh Varma ble valgt inn i bystyret for Høyre, skiftet han parti og ble en del av Arbeiderpartiets bystyregruppe. I underkant av to år senere skiftet han igjen parti, denne gangen til Fremskrittspartiet. Den siste partivandringen sikret et ikke-sosialistisk flertall i bystyret, som noen måneder tidligere hadde blitt truet av at representanten Jarl Erik meldte seg ut av Fremskrittspartiet.

** Kandidater med forhåndskumulerte plasser som likevel ikke ble valgt, på grunn av strykninger.

To innvandrerepresentanter har imidlertid også *falt ut* fra bystyret som følge av listeretting. En antatt sikker posisjon på kumulert plass har vist seg å være bare tilsynelatende trygg. Det var tilfelle både i 1987 og 1991. I begge tilfeller var det innvandrerkandidater fra Arbeiderpartiet som falt ut, og bakgrunnen var den samme: Partiet hadde forhåndskumulert én mer enn det antall som ble innvalgt. Innvandrerepresentanten hadde altså i disse to tilfellene den dårligste balansen mellom strykninger og kumuleringer/slengere blant de forhåndskumulerte.

Shaukat Ali Bhatti var i 1987 den ene av de 28 forhåndskumulerte som ikke ble valgt inn. I 1991 var Shahbaz Tariq i en tilsvarende posisjon, den ene av de 21 forhåndskumulerte som ikke fikk plass i bystyret. For Tariq ble imidlertid ikke det noen stopper i den videre karrieren. Siden Arbeiderpartiet dannet byråd, fikk han likevel plass i bystyret. Dessuten ble han i 1995 og 1999 valgt inn i bystyret fra en forhåndskumulert posisjon.

At det nettopp er kandidater på Arbeiderpartiets liste som er blitt rammet av strykninger, er ikke helt uventet. Arbeiderpartivelgerne synes jamt over å ha vært mer kritiske overfor innvandrerkandidater enn høyrevelgerne. De 10 gangene innvandrerepresentantene er kommet inn som følge av listeretting har det fem ganger skjedd fra Høyres liste, tre fra RVs, én fra SVs og én fra Arbeiderpartiets liste (se tabell 6.1). Denne forskjellen mellom Arbeiderpartiet og Høyre må riktignok også ses i sammenheng med at Arbeiderpartiet alltid forhåndskumulerer atskillig flere enn Høyre, og dermed begrenses listerettningenes muligheter.

Valget i 1999 førte til en sterkere representasjon av ikke-vestlige innvandrere i Oslo bystyre enn noen gang tidligere: Åtte bystyremedlemmer, sju med pakistansk og én med chilensk bakgrunn (se tabell 6.1). Sistnevnte har riktignok et norsk etternavn slik at det for uinnvidde kan være noe uklart om vedkommende er å betrakte som innvandrer.

De ikke-vestlige innvandrerne ble med dette resultatet overrepresentert i Oslo bystyre: Andelen av bystyrerepresentantene (13,6 prosent) oversteg den andelen de utgjør av de stemmeberettigede (9,3

prosent). Om pakistanerne skilles ut som egen gruppe, blir overrepresentasjonen mer markant. Blant Oslos stemmeberettigede har bare 2,2 prosent pakistansk bakgrunn, i Oslo bystyre er det tilsvarende tallet 11,9 prosent.

Tre av disse åtte, alle med pakistansk bakgrunn, kom inn som følge av velgernes rettinger ved valget i 1999. Dvs. at summen av kumuleringer og slengerstemmer, minus strykninger, gav et mer positivt utslag for dem enn for de fleste andre kandidatene på en tilsvarende usikker plass. Dermed fikk de plass i bystyret. Dette skjedde for Khalid Mahmood, som var én av to ukumulerte på Arbeiderpartiets liste som ble bystyrerepresentant. Fra Høyre kom Amir Javed Sheikh, han og så mange som åtte andre ukumulerte på Høyres liste fikk plass i bystyret. Athar Ali – RVs representant i bystyret – var riktignok forhåndskumulert, men siden så mange som åtte var det, og kun to ble innvalgt, ble også han sikret ved velgernes listeretting.

Trass i at balansen i listerettningens regnskap jamt over var mer positiv for innvandrerkandidatene enn for de andre, ble de også utsatt for flere *strykninger* enn det normale. Det berører et viktig trekk ved listeretting av innvandrerkandidater: Ikke bare får de flere pluss-stemmer enn andre, både ved kumuleringer og slengere, de får *også* flere strykninger. Det vi kan kalle konflikt- eller oppmerksomhetsnivået, målt ved summen av de tre formene listeretting kumulering, strykning, slengere, utpeker seg ved å være høyt for innvandrere.⁴ Dermed

4. I utregningen har vi skilt mellom de kandidatene som er forhåndskumulerte og de som ikke er det (se i appendiks tabell 6.a). Innvandrerkandidatene er sammenliknet med snittet som er beregnet ved to verdier: gjennomsnittet og medianen. Gjennomsnittet er følsomt overfor ekstremverdier, dvs. høyt profilerte kandidater som får svært mange listerettninger enten ved at de er særs populære eller særs upopulære. Ved i tillegg å bruke medianen som et mål på sentraltendens, får vi et korrektiv. Median-kandidatene er de som har havnet på midten på de listene som rangerer kandidatene etter kandidatstemmer eller listestemmer. Det gir god mening å sammenligne enkeltkandidater med medianen. Vi får et umiddelbart uttrykk for om kandidaten er plassert midt på listene i det endelige valgoppgjøret. Et problem oppstår i optelling av de forhåndskumulerte kandidatene. Disse

synes innvandrernes inntreden i Oslo-politikken å ha bidratt til å øke omfanget av listeretting.

Det var, som nevnt i kapittel 2, i 1983 at utenlandske statsborgere med tre års botid for første gang hadde stemmerett og var valgbare. Fra da av ble også innvandrere valgt inn i bystyret. Dette valget ble et vendepunkt. Etter valget i 1983 tok tre innvandrere plass i bystyret. To av dem kom inn som følge av velgernes avgitte personpreferanser. De ble altså løftet fram ved hjelp av velgernes listeretting. Begge representantene var fra Høyre. Et moment i den sammenhengen er at valget i 1983 fant sted da den såkalte høyrebølgen var på sitt sterkeste. Dels derfor ble så mange som ti ukumulerte kandidater på Høyres liste innvalgt i bystyret. To av dem var altså innvandrere. Den allerede omtalte, Khalid Mahmood, er opprinnelig fra Pakistan og Mohan Sing Varma fra India. Begge kom også ved senere valg inn i bystyret. Khalid Mahmood i 1987 på kumulert plass, og i motsetning til i 1983 med flere strykninger enn gjennomsnittet. Ved valget i 1991 falt han imidlertid ut, ikke så uventet siden han stod på ukumulert plass. At det i en slik posisjon var nødvendig med positive velgerreaksjoner var åpenbart Mahmood klar over. Ifølge avisskriverier ble det i 1991 organisert en listerettingsaksjon til støtte for Khalid Mahmood. Ferdigutfylte stemmesedler verserte der alle de ukumulerte kandidatene var strøket bortsett fra Khalid Mahmood, som var kumulert. Selv om en slik aksjon ikke er ulovlig, førte den til uro i partiet, og kort tid før valget

kandidatene har to plasser på listen og får dobbelt så mange rene listestemmer som de andre kandidatene. Navnene står oppført to ganger, og velgerne kan stryke begge som da teller som to strykninger. Tallene fra valgstatistikken tyder på at nesten alle som stryker kumulerte, gjør det to ganger. Dette kan vi slutte ut fra at det er nesten like mange som stryker den forhåndskumulerte kandidaten i den første som i den andre posisjonen. Den enkelte velger har imidlertid ikke lov å kumulere den forhåndskumulerte mer enn en gang. I utregningen av det samlede mål på konflikt- eller oppmerksomhetsnivået har vi delt antall strykninger av de forhåndskumulerte på to. Begge tallene står midlertid oppført, men i utregningen av konflikt- eller oppmerksomhetsnivået har vi altså basert oss på det halverte tallet.

ble det meldt at den var avblåst.⁵ I et avisinnlegg fra informasjonssjefen i Bystyrets sekretariat ble de mange strykninger av Khalid Mahmood tolket som et resultat av diverse motreaksjoner som retteaksjonen hadde utløst. Synspunktet ble belagt med en henvisning til at det var særlig mange kumuleringer på forhåndsstemmene og mange strykninger på stemmesedlene fra selve valgdagen.⁶

Ved det neste valget, i 1995, erobret Khalid Mahmood en plass fra ukumulert posisjon på Høyres liste ved hjelp av velgernes rettinger. Dermed ble det en reprise fra 1983. Etter valget i 1995 ble for øvrig Khalid Mahmood kjent som den som veltet byrådssamarbeidet mellom Høyre og Fremskrittspartiet. Fremskrittspartiet hadde satt som krav for byrådssamarbeidet at det skulle legges fram et innvandrerregnskap, en oversikt over de utgifter og inntekter som fulgte med innvandringen. Høyre var innstilt på å godta forslaget. Mahmood var uenig, trosset partidiplinen, stemte mot og ble med sin ene stemme tungen på vektskålen. Dermed skrev han historie: stemmegivning til en innvandrerrepresentant fikk for første gang entydige politiske konsekvenser. Han gikk senere over til Arbeiderpartiet og ble altså i 1999 for tredje gang, og nå på Arbeiderpartiets liste, valgt inn i bystyret som følge av listeretting.

Mohan Sing Varma, den andre på Høyres liste kom inn i bystyret i 1983, hadde en atskillig mer omflakkende partipolitisk karriere enn Khalid Mahmood. Den ble også kortere, med kun to perioder i bystyret. Rett etter at han var innvalgt i 1983 tok han skrittet over i Arbeiderpartiets bystyregruppe. Men han ble ikke værende der. I underkant av to år senere meldte han overgang til Fremskrittspartiet, i pressen fremstilt som en redning for det «borgerlige» flertallet i bystyret. Et par måneder før hadde nemlig bystyreprerentant Jarl Eik meldt seg ut av Fremskrittspartiet. Dermed var det ikke-sosialistiske flertallet truet.

5. NTB-melding, 26. august 1991.

6. Egil Wettre Johnsen i Aftenposten 17. september 1991. Antall kumuleringer, strykninger og slengere var på forhåndsstemmene henholdsvis 410, 86 og 33 mot de tilsvarende tallene fra selve valgdagen: 450, 1602 og 110.

Ved valget i 1987 stod Sing Varma på Fremskrittspartiets liste på kumulert plass og ble innvalgt, trass i mange strykninger. Han er så langt den eneste innvandreren som er blitt rekruttert til bystyret fra Fremskrittspartiet, etter altså tidligere å ha meldt overgang fra Arbeiderpartiets til Fremskrittspartiets bystyregruppe. Men Sing Varmas politiske vandring stoppet ikke der. Neste stasjon var Senterpartiet, for så igjen å vende tilbake til Fremskrittspartiet. Trass i de mange skiftningene har det ifølge Sing Varma vært en indre stabilitet: «Inni meg har jeg alltid vært FRP'er,» uttalte han til en avis.⁷

Økt listeretting i Oslo

Andel listerettere i Oslo har økt merkbart fra 1983 til 1999. Oslos posisjon har etter hvert blitt mindre avvikende i forhold til landssnittet av listeretting (jf. tabell 6.2). Men fortsatt er det færre som retter lister i Oslo enn landet under ett. Den viktigste grunnen er at listerettingen alltid har vært mest utbredt i de grisgrendte utkantkommunene. Det skal også understrekes at all økning i listerettingen i Oslo nok ikke kan tilskrives innvandrernes inntreden på den politiske scene. Et generelt trekk er en viss økning i rettefrekvens i kommuner med over 20.000 innbyggere, om enn ikke så sterkt som i Oslo.⁸ Men at innvandrerne – både ved selv å rette og å bli et objekt for retting – har gitt et tilskudd, synes uomtvistet.

I tabellappendikset (tabell 6.a) er det gitt en oversikt over valgene i Oslo med en opplisting av hvor mange strykninger, kumuleringer og slengere de enkelte innvandrerkandidatene har fått fra valget i 1983 til valget i 1999.⁹ Summen av kumuleringer, strykninger og slengere er ført opp og angir et mål på hvor omstridt og/eller populær den enkelte kandidat er. Innvandrerkandidatene skiller seg systematisk fra de

7. Aftenposten aften 2. mars 1999.

8. Bjørklund (1999: 260)

9. Alle ikke-vestlige kandidater som ble valgt inn, er tatt med. De som falt ut fra en tilsynelatende sikker posisjon og i tillegg et utvalg av ikke-vestlige kandidater, er også tatt med.

Tabell 6.2 Prosent som retter listene i Oslo og i landet under ett, fra 1979 til 1999.

	1979	1983	1987	1991	1995	1999
Oslo	8	12	10	13	18	22
Landet	26	23	24	26	27	30
Differanse	-18	-11	-14	-13	-9	-8

andre ved nesten uten unntak å en høyere score på dette målet.¹⁰ De får flere strykninger, men jamt over enda flere kumuleringer og slengerstemmer enn det som er snittet for de andre kandidatene. Det er riktignok også flere eksempler på at ikke-vestlige kandidater har kommet ut med en dårligere balanse i velgernes pluss- og minus-stemmer enn de øvrige kandidater. Dessuten har, som nevnt, to innvandrerkandidater i perioden fra 1983 til 1999 mistet en tilsynelatende sikker plass i bystyret som følge av listeretting.

I 1991 vakte den tapte plassen til Shahbaz Tariq en del oppmerksomhet siden innvandrernes utgangsposisjon på de ulike partiers lister allerede før listerettingen var dårlig. Det endte med at bare en innvandreren ble valgt inn i Oslo bystyre, nemlig Athar Ali fra RV.¹¹ Den svake representasjonen i 1991 ble i pressen satt i sammenheng med at også andre forhold indikerte at innvandrernes interesser ble dårlig ivaretatt. To uker før valget hadde Høyre, dels ved hjelp av Arbeiderpartiets stemmer, fått flertall for sitt forslag om å fjerne morsmålsundervisningen for innvandrere i grunnskolen. Dessuten hadde Rune Gerhardsen, Arbeiderpartiets byrådsleder kandidat, ved opp-takten til valgkampen kommet med utspill mot «snillisme». Det ble

10. Unntakene er Nolvía Dominquez Skjetne – opprinnelig fra Chile og med norsk etternavn – på SVs liste i 1995 og 1999 og Athar Ali på RVs liste i 1983

11. Siden Arbeiderpartiet dannet byråd ble imidlertid vararepresentant Shahbaz Tariq fast representant i bystyret.

hevdet at en dumsnill og misforstått velvilje ble vist overfor dem som ble oppfattet som svakstilte. Kritikken rammet ikke minst innvandrerpoltikken. I den gode hensikt ble det ikke stilt tilstrekkelige strenge krav til innvandrerne, de ble i særlig grad utsatt for «snillisme».

Hvem kumulerer og stryker innvandrere?

Et spørsmål er hvem som kumulerer og stryker innvandrerne. Blir de kumulert av sine egne? Og hvem er det som stryker dem? Sikre svar er umulig å gi siden vi ikke har opplysninger på individnivå. Men vi har en mulighet til å komme på sporet ved å se i hvilke valgkretser innvandrerne blir kumulert i forhold til den andel innvandrerne utgjør blant beboerne, samt ved å se på mønstrene i rettefrekvensen.

I Oslos ulike bydeler varierer innslaget av ikke-vestlige innvandrere fra på topp 33,4 prosent i Gamle Oslo, dvs. sentrale bydeler på Oslos østkant, til tre til fem prosent i typiske vestkantkretser og på Nordstrand. Et sterkt innslag av innvandrere fins ellers i Groruddalen og på Søndre-Nordstrand, særlig Holmlia (se tabell 6.3.).

Siden listerettere normalt påtreffes oftest i høystatuskategorier, med referanse til inntekt, utdanning og yrkesposisjon, skulle listeretting forventes å være mer utbredt i valgkretser med få enn mange innvandrere. Men et motsatt bilde tegner seg. Rettefrekvensen er størst i Gamle Oslo og Grunerløkka og Sofienberg.

Åpenbart har det skjedd store endringer i Oslo-velgernes rettefrekvens. Fra 1930-tallet og fram til tiårene etter krigen var det bare to/tre prosent av Oslos velgere som benyttet seg av adgangen til å rette listene.¹² Minst var rettefrekvensen på den politiske venstreside. Ved valget i 1971 «klusset» to prosent av Arbeiderpartiets velgere med listene, mot fem prosent av Høyres velgere, dvs. at listerettingen nok var mest utbredt på vestkanten. Nå er det motsatt. På østkanten er rettefrekvensen størst. Det kan illustreres ved at 26 prosent av Arbeiderpartiets velgere i Oslo var listerettere i 1999. Andelen var atskillig

Tabell 6.3 Listeretting i 1999 etter bydel og andel ikke vestlige innvandrere i de ulike bydeler.

Bydel	% Ikke vestlige Innvandrere	% Rettede stemmer	Avgitte stemmer
Bygdøy – Frogner	5,4	22,3	10249
Uranienborg – Majorstuen	5,6	23,2	11971
St.Hanshaugen – Ullevål	6,5	23,7	14054
Sagene – Torshov	15,4	23,3	12572
Grunerløkka – Sofienberg	23,5	27,5	10920
Gamle Oslo	33,4	31,2	9408
Ekeberg – Bekkelaget	6,7	17,6	8622
Nordstrand	3,1	17,9	9609
Søndre Nordstrand	27,4	25,9	12172
Lambertseter	10,1	18,6	5377
Bøler	12,6	18,8	6499
Manglerud	7,7	17,5	6852
Østensjø	7,4	18,3	8247
Helsfyr – Sinsen	14,9	21,4	10035
Hellerud	17,3	21,3	7951
Furuset – Høybråten	21,7	23,5	13185
Stovner	24,0	24,0	9062
Romsås	25,0	19,9	2842
Grorud	17,5	17,5	8422
Bjerke	14,4	18,9	11329
Grefsen – Kjelsås	3,3	16,5	9800
Sogn	7,4	18,9	8362
Vinderen	3,2	18,0	10295
Røa	5,0	19,7	10970
Ullern	4,7	19,0	13938
Rådhuset/Diverse	-	29,5	16399
Total	13,5	21,8	259142

høyere i enkelte østkantkretser, på Hersleb skole var nesten halvparten (48 prosent) av Arbeiderpartiets lister rettet.

Mye har endret seg på rettefronten i løpet av ganske få år. De gamle arbeiderstrøkene på østkanten var langt inn i etterkrigstiden, til 1970-tallet, Arbeiderpartibastioner med en oppslutning et sted mellom

12. Bjørklund (1999: 257)

60 og 70 prosent. Normen blant Arbeiderpartivelgerne på den tiden var å levere «rene» stemmesedler.

At rettetekvensen er størst i de mest innvandringstette bydelene, reiser spørsmålet om det i første rekke skyldes at innvandrerne *strykes* eller at innvandrerne *kumuleres*. Siden innvanderrepresentantene som oftest vinner på listeretten, ligger det nær å forvente at den høye rettetekvensen skyldes at innvandrere får pluss-stemmer. Det skal nærmere undersøkes.

Kumuleringer og strykninger etter bydel for de tre innvanderne som ble valgt inn i bystyret som følge av listeretten, er vist i tabell 6.4. I tillegg er ført opp de tilsvarende tallene for Shabaz Tariq og Nolvía Dominquez Skjetne fra SV, som for øvrig er den eneste av de fem som ikke er pakistanter. Tariq var den som kom dårligst ut i listerettingsregnskapet blant de forhåndskumulerte på Arbeiderpartiets liste. Med dette utgangspunktet er det også mulighet å avdekke eventuelle forskjeller i rettemønsteret etter nasjonalitet.

Et visst felles mønster avdekkes for alle de fem kandidatene: Variasjonene i strykninger er mye mindre enn variasjonene i kumuleringer. Dessuten, der det bor mange innvandrere, er kumuleringstettheten størst. I disse valgkretsene er det ofte også flest strykninger, men det er relativt små avvik fra snittet. Prosentdifferansen mellom den bydel som har minst og mest strykninger blir dermed liten. Tallene tyder dermed på at det *ikke* har forekommet organiserte strykeaksjoner av innvandrere. Derimot er muligheten for organiserte kumuleringssaksjoner åpenbart til stede. Tydeligst er det for Khalid Mahmood. Spørsmålet reiser seg om det har funnet sted en listerettingsaksjon som den i 1991, der Khalid Mahmood ble kumulert og alle andre ikke-kumulerte strøket. For å forfølge den problemstillingen har vi sett nærmere på to valgkretser der det var særlig høy rettetekvens på Arbeiderpartiets liste, nemlig Hersleb skole og Holmlia fritidssenter. I tabell 6.5 er gjengitt strykninger og kumuleringer på Arbeiderpartilistene i disse to kretsene, og dessuten har vi skilt ut de listene som ble avgitt som forhåndsstemmer (jfr. tabell 6.6). Mønstrene indikerer listerettingsaksjoner, og særlig tydelig er dette for de forhåndsstemmene som ble avgitt på Holmlia. Av i underkant av 200 for-

Tabell 6.4 Kumuleringer og strykninger etter bydeler på de tre bystyrepresentantene (Khalid Mahmood, Amir Javed Sheikh og Athar Ali) som ble valgt inn som følge av listerettens gunstige utfall, samt to andre bystyrepresentanter med ikke-vestlig bakgrunn.

	Mahmood Ap		Sheikh H		Ali RV		Tariq AP		Skjetne SV						
	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Kum	Stryk	Diff				
Bygdøy - Frogner	3,0	1,6	1,4	0,9	1,1	-0,3	4,0	0,9	3,0	2,2	1,9	0,3	2,6	0,6	2,0
Uraniensborg - Majorstuen	3,1	2,1	1,0	0,9	1,0	-0,1	5,8	2,6	3,2	2,6	1,6	1,0	2,8	0,5	2,3
St.Hanshaugen - Ullevål	3,1	2,6	0,5	1,2	1,2	0,0	4,0	2,2	1,8	2,6	2,0	0,6	2,7	0,8	1,9
Sågene - Torshov	4,7	2,4	2,3	2,2	1,1	1,1	6,1	1,6	4,5	2,1	2,4	-0,3	2,6	1,2	1,5
Grunerløkka - Sofienberg	8,4	3,2	5,2	4,2	1,1	3,1	6,9	2,1	4,8	3,1	2,0	1,1	3,9	1,2	2,7
Gamle Oslo	15,6	3,3	12,2	4,4	1,3	3,1	10,0	1,6	8,4	5,0	2,2	2,7	4,6	1,7	2,8
Ekeberg - Bekkelaget	2,1	2,4	-0,3	0,4	1,1	-0,7	5,4	1,3	4,0	1,2	2,3	-1,1	1,9	0,7	1,6
Nordstrand	1,4	1,8	-0,4	0,3	1,0	-0,6	4,0	2,3	1,7	0,8	1,6	-0,8	1,0	0,7	0,3
Søndre Nordstrand	10,6	3,9	6,7	2,0	1,5	0,5	10,5	1,6	8,9	3,5	3,4	0,1	1,8	0,9	0,9
Lambertseter	2,1	2,6	-0,5	0,8	1,3	-0,5	2,4	4,1	-1,6	1,0	2,4	-1,4	2,9	1,7	1,2
Bøler	2,6	3,3	-0,8	1,6	1,2	0,4	7,0	0,9	6,1	1,1	3,3	-2,2	1,0	1,1	-0,1
Manglerud	1,6	2,0	-0,4	1,0	1,2	-0,2	12,8	4,4	8,3	0,8	2,1	-1,3	2,3	2,0	0,3
Østensjø	2,0	2,0	0,0	0,4	1,8	-1,4	5,3	2,1	3,3	0,8	2,0	-1,2	1,0	1,1	-0,1
Helsfyr - Sinsen	3,6	2,8	0,9	1,2	1,6	-0,3	6,6	2,4	4,2	1,7	2,0	-0,4	2,2	0,9	1,3
Hellerud	4,0	3,7	0,3	1,8	1,3	0,5	16,9	2,9	14,0	2,0	2,7	-0,7	1,9	1,2	0,7
Furuset - Høybråten	6,7	2,8	3,8	2,2	1,2	1,0	14,2	1,8	12,4	2,0	2,7	-0,7	1,8	1,8	0,0
Stovner	8,6	3,9	4,6	2,2	1,9	0,3	16,5	1,5	15,0	2,7	4,4	-1,7	2,2	2,2	0,0
Romsås	3,2	3,0	0,2	3,2	1,6	1,6	15,6	3,9	11,7	1,5	3,5	-2,1	2,6	1,0	1,5
Grunud	2,5	2,8	-0,3	1,7	1,9	-0,2	12,1	2,5	9,6	1,1	2,4	-1,3	0,8	2,5	-1,7
Bjerke	3,7	2,5	1,2	1,6	1,7	0,0	5,8	2,2	3,6	1,3	2,6	-1,3	2,9	1,4	1,5
Grefsen - Kjelsås	1,4	2,1	-0,7	0,4	1,4	-1,1	3,8	1,6	2,2	1,1	2,0	-1,0	1,1	0,8	0,3
Sogn	1,9	2,0	-0,1	0,4	1,3	-0,9	3,5	2,2	1,3	1,2	1,6	-0,4	2,0	0,6	1,4
Vinderen	1,9	1,2	0,6	0,4	0,8	-0,4	3,4	2,3	1,1	1,6	0,7	0,9	1,8	0,1	1,6
Røa	2,6	1,8	0,8	0,4	1,0	-0,7	4,5	1,5	3,0	2,2	1,8	0,4	0,6	0,3	0,3
Ullern	2,9	2,5	0,5	0,4	0,9	-0,5	1,4	1,4	0,0	1,9	1,6	0,3	1,1	0,5	0,6
Rådhuset/Diverse	8,7	4,1	4,6	2,0	1,7	0,3	9,5	2,6	6,9	3,2	3,2	0,0	4,6	2,0	2,5
Total	5,0	2,8	2,2	1,1	1,2	-0,1	7,7	2,1	5,6	2,1	2,5	-0,4	2,5	1,2	1,3
Avgitte stemmer	69.139			74.213			11.043			69.139			33.237		

Tabell 6.5 Kumuleringer og strykninger av ikke forhåndskumulerte kandidater på Arbeiderpartiets liste i valgkretsene Hersleb skole og Holmlia fritidssenter

Kandidat	Hersleb			Holmlia		
	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Diff
Khalid Mahmood	24,3	4,0	20,3	18,7	4,0	14,8
Mohamed Abdi Mohamed	4,3	6,4	-2,1	3,1	4,9	-1,8
Saera Tithi Khan	6,0	8,3	-2,2	1,9	10,6	-8,6
Karima Abd-Daif	3,1	5,1	-2,1	1,2	6,8	-5,6
Rose Marie Coccozza	1,2	12,4	-11,2	0,5	13,2	-12,7
Sverre Bøhler	0,2	13,7	-13,4	0,6	15,0	-14,4
Anne Cathrine Berger	0,9	13,4	-12,5	0,7	15,0	-14,3
Marianne Seip Haugsnes	0,6	13,6	-13,0	0,4	15,1	-14,8
Ulrika von Sydow	0,9	13,4	-12,5	0,2	14,2	-13,9
Truls Gerhardsen	1,0	13,7	-12,7	0,7	15,0	-14,3
Frode Jacobsen	0,5	12,9	-12,4	0,4	13,7	-13,3
Annar Lille-Mæhlum	0,6	12,8	-12,2	0,6	14,4	-13,8
Kristina Aas Fure	0,7	13,0	-12,3	0,6	13,4	-12,8
Målfrid Grude Flekkøy	0,9	13,0	-12,1	0,8	14,4	-13,6
Kjell Erik Øye	1,5	13,0	-11,6	0,5	13,9	-13,4
Helga M. Strømme	0,5	13,0	-12,5	0,1	13,8	-13,7
Olav Tønsberg	0,2	13,3	-13,1	0,5	13,3	-12,8
Bjørn Hallme	1,4	13,1	-11,7	0,5	13,7	-13,2
Terje Olav Moen	0,3	13,2	-12,9	0,5	13,6	-13,1
Trine Lind	0,7	13,0	-12,2	0,4	12,8	-12,5
Jørgen Hoel	2,0	11,7	-9,7	7,4	6,0	1,4
Tove Ståhl	1,4	13,1	-11,7	0,6	13,3	-12,7
Gun Aasnes	0,4	12,7	-12,3	0,2	13,4	-13,2
Tor Fredrik Rasmussen	0,6	13,4	-12,8	0,1	13,3	-13,2
Øystein Moen	0,6	13,3	-12,7	0,0	13,4	-13,4
Anne Nyeggen	0,2	12,9	-12,6	0,5	14,3	-13,8
Trond Erik Henriksen	0,3	12,0	-11,7	0,0	12,6	-12,6
Elisabeth Vatne Lund	0,6	12,4	-11,8	0,2	12,4	-12,1
Kristian Kristiansen	0,2	12,8	-12,5	0,2	13,3	-13,1
Thorleif Storås	0,4	12,3	-11,9	0,1	13,1	-13,0
Lena Lind	0,5	12,0	-11,5	0,5	12,4	-11,9
Steinar Hansgård	0,4	12,5	-12,1	0,2	13,3	-13,1
Ingerid Marie Utvik	0,4	12,2	-11,8	0,2	13,9	-13,7
Atle Faye	0,8	12,3	-11,5	0,2	12,5	-12,2

forts.

Kandidat	Hersleb			Holmlia		
	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Diff
Kristine Nordenson	0,1	12,0	-12,0	0,7	13,7	-13,0
Erlend Broli	0,4	12,2	-11,8	0,1	12,5	-12,4
Sissel von der Ohe	0,3	12,6	-12,3	1,6	13,0	-11,4
Idar Eliassen	1,9	10,9	-9,0	6,8	6,2	0,6
Ruth Rasmussen	0,5	12,1	-11,6	0,4	12,8	-12,5
Johan Mikkel Sara	0,4	12,5	-12,1	0,2	12,6	-12,4
Mona Eid	0,4	11,2	-10,8	0,5	12,1	-11,6
Andreas Halse	0,2	12,2	-12,0	0,2	12,8	-12,6
Vidar Birkeland	0,2	12,4	-12,1	0,1	12,6	-12,5

* Ved Hersleb skole er det totale antall avgitte stemmer til Arbeiderpartiet 1212, og ved Holmlia Fritidssenter er det tilsvarende tall 833.

håndsstemmer hadde over halvparten gitt tilleggsstemme til Khalid Mahmood, og rundt halvparten hadde strøket alle med norskklingende navn, bortsett fra to (tabell 6.6). I en mellomstilling med færre strykninger var tre innvandrere med annen bakgrunn enn Pakistan. En innvandrer med sør-amerikansk bakgrunn er derimot blitt behandlet som de norske.¹³

Dels som et resultat av at pakistaneerne er den største innvandrergruppen i Oslo, synes det i særlig grad å være pakistanere som kommer godt ut av listerettingen. Dermed kan det konkluderes at et generelt mønster er at innvandrere vinner på listerettingen og i særdeleshet de med pakistansk bakgrunn. Blant ikke-vestlige innvandrere er det representanter med pakistansk bakgrunn som får flest kumuleringer på så vel Arbeiderpartiets som Høyres, SVs og RVs lister.¹⁴

Innvandremiljøet i Oslo låner trekk fra små norske bygdesamfunn.

13. De tre innvandrerne som kommer i en mellomstilling er Mohamed Abdi Mohamed fra Somalia, Saera Tithi Khan med bakgrunn fra Bangla Desh, Karim Abd-Daif fra Marokko. Rose Marie Coccozza har et sør-amerikansk opphav.

14. Arbeiderpartiet: Khalid Mahmood; Høyre: Afshan Rafiq; SV: Akthar Chaudhry; RV: Athar Ali.

Tabell 6.6 Kumuleringer og strykninger av ikke forhåndskumulerte kandidater blant Arbeiderpartivelgere som forhåndsstemte i valgkretsene Hersleb skole og Holmlia fritidssenter.

Kandidat	Hersleb			Holmlia		
	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Diff
Khalid Mahmood	34,7	3,6	31,2	53,1	5,2	47,9
Mohamed Abdi Mohamed	4,2	8,7	-4,5	3,1	10,8	-7,7
Saera Tithi Khan	5,3	16,3	-10,9	1,0	35,1	-34,0
Karima Abd-Daif	3,6	7,8	-4,2	0,5	22,2	-21,6
Rose Marie Coccozza	0,7	24,3	-23,6	0,0	49,0	-49,0
Sverre Bøhler	0,0	25,8	-25,8	1,5	52,6	-51,0
Anne Cathrine Berger	1,1	25,2	-24,1	1,0	52,6	-51,5
Marianne Seip Haugsnes	0,7	25,4	-24,7	0,5	54,6	-54,1
Ulrika von Sydow	0,4	24,7	-24,3	0,0	51,0	-51,0
Truls Gerhardsen	0,9	24,9	-24,1	0,5	53,1	-52,6
Frode Jacobsen	0,2	24,7	-24,5	0,0	47,9	-47,9
Annar Lille-Mæhlum	0,4	24,1	-23,6	0,0	52,6	-52,6
Kristina Aas Fure	0,4	24,7	-24,3	1,5	49,5	-47,9
Målfrid Grude Flekkøy	0,7	24,5	-23,8	1,5	51,5	-50,0
Kjell Erik Øye	1,1	24,7	-23,6	0,0	50,0	-50,0
Helga M. Strømme	0,2	24,5	-24,3	0,0	50,0	-50,0
Olav Tønsberg	0,0	25,2	-25,2	1,0	48,5	-47,4
Bjørn Hallme	1,8	25,4	-23,6	0,0	49,5	-49,5
Terje Olav Moen	0,2	25,2	-24,9	0,0	50,0	-50,0
Trine Lind	0,4	24,3	-23,8	0,5	46,9	-46,4
Jørgen Hoel	3,6	22,0	-18,5	29,4	18,6	10,8
Tove Ståhl	2,0	24,9	-22,9	0,0	47,4	-47,4
Gun Aasnes	0,2	25,2	-24,9	0,0	50,5	-50,5
Tor Fredrik Rasmussen	0,4	25,6	-25,2	0,0	50,5	-50,5
Øystein Moen	0,7	25,2	-24,5	0,0	49,5	-49,5
Anne Nyeggen	0,0	24,9	-24,9	1,0	52,6	-51,5
Trond Erik Henriksen	0,0	23,8	-23,8	0,0	47,4	-47,4
Elisabeth Vatne Lund	0,7	24,5	-23,8	0,0	46,9	-46,9
Kristian Kristiansen	0,0	24,9	-24,9	0,0	50,0	-50,0
Thorleif Storås	0,4	24,3	-23,8	0,5	47,9	-47,4
Lena Lind	0,4	23,4	-22,9	1,5	45,9	-44,3
Steinar Hansgård	0,2	24,1	-23,8	0,0	49,5	-49,5
Ingerid Marie Utvik	0,4	23,6	-23,2	0,5	52,1	-51,5
Atle Faye	0,4	24,1	-23,6	0,5	44,8	-44,3

forts.

Kandidat	Hersleb			Holmlia		
	Kum	Stryk	Diff	Kum	Stryk	Diff
Kristine Nordenson	0,0	23,4	-23,4	0,5	50,5	-50,0
Erlend Broli	0,2	24,1	-23,8	0,5	46,9	-46,4
Sissel von der Ohe	0,0	24,3	-24,3	1,5	48,5	-46,9
Idar Eliassen	3,6	20,3	-16,7	28,4	20,6	7,7
Ruth Rasmussen	0,7	24,3	-23,6	1,0	49,0	-47,9
Johan Mikkel Sara	0,4	23,8	-23,4	0,5	47,9	-47,4
Mona Eid	0,4	22,3	-21,8	1,0	45,9	-44,8
Andreas Halse	0,0	24,1	-24,1	0,5	49,0	-48,5
Vidar Birkeland	0,2	24,9	-24,7	0,0	47,9	-47,9

*Ved Hersleb skole er det totale antall forhåndstemmer til Arbeiderpartiet 449, mens det tilsvarende tall for Holmlia fritidssenter er 194.

En kjenner hverandre, snakker sammen og kan planlegge felles framstøt. Det gir en bakgrunn for den høye rettetrekvensen. For om det med Oslo som målestokk er bemerkelsesverdig at nærmere halvparten av Arbeiderpartiets lister på Hersleb skole er rettet, så er det med bygde-Norge som ramme høyst normalt. I små bygdesamfunn i utkant-Norge er det vanlig at halvparten, og gjerne noe over halvparten, av listene er rettet. Men det synes også å være klare forskjeller på den rettingen som normalt finner sted i bygde-Norge, og den som i alle fall deler av innvandremiljøet synes å benytte seg av. En ting er å rette deler av en liste, en annen ting er foreta en så omfattende retting at de fleste på lista blir berørt. Et eksempel er listerettingsaksjonen for Khalid Mahmood på Holmlia i 1999, blant dem som forhåndsstemte. Nesten halvparten av de ukumulerte ble strøket bortsett fra Mahmood som en drøy halvpart kumulerte. Det gir assosiasjoner til kvinnekuppalget i 1971. Den hadde riktignok mer konsekvensrike utslag ved å gi rent kvinneflertall i enkelte kommuner som Asker og Trondheim. Men også listerettingen i favør av innvandrere har gitt uttelling. Som nevnt, 10 av de 19 ganger innvandrere er blitt valgt inn i bystyret har det skjedd som følge av gunstige utfall av listeretting. Det kan dessuten tilføyes at 8 av de 10 gangene er det representanter med

pakistansk bakgrunn som er blitt valgt inn. Marginene i et valgopp-gjør er ofte små, og en systematisk listeretting fra en håndfull personer kan bli utslagsgivende.

Avslutning

Den utstrakte graden av listeretting som den spesielle norske valgordningen åpner for, har utvilsomt fungert i favør av innvandrerne. På et vis føyer dette funnet seg inn i en lang tradisjon. Ulike minoritetsgrupper har benyttet valgordningen for å fremme egen representasjon. Selv om kvinner jamt over har fått en redusert representasjon nettopp som følge av at personstemmegivningen favoriserer mannlige kandidater¹⁵, er det også kjente eksempler på at valgordningen har fungert som en brekkstang for kvinnerepresentasjon. Første gang det skjedde var ved valget i 1967 i Modum kommune, deretter ved valget i 1971 som attpåtil fikk klebet til seg karakteristikken «kvinnekuppvalget». Ved valget i 1999 var det en annen minoritetsgruppe som åpenbart tjente på listerettingen, nemlig de homofile. Fra en ikke forhåndskumulert posisjon på Arbeiderpartiets liste ble Kjell Erik Øie valgt inn i bystyret; fra en tilsvarende usikker posisjon på SVs liste erobret Gro Lindstad en bystyreplass. De har begge markert seg i arbeidet for homofiles rettigheter, og de ble valgt inn som følge av at listerettinger gikk i pluss.

Det er også rimelig å tro at listerettingen bidrar til å heve valgdeltakelsen blant i alle fall enkelte innvandrerkreter nettopp ved at muligheten framheves for at ens egen stemme kan bli tungen på vekt-skålen. At det er påvist at pakistanerne i Oslo, dvs. de som har fått norsk statsborgerskap, har en valgdeltakelse fullt på høyde med elektoratet i Oslo (jfr. kap. 3), kan muligens forklare ved nettopp den spesielle valgordningen. Ellers understreker både den store variasjonene i valgdeltakelse mellom ulike innvandrergrupper, og listerettingens særlige favorisering av innvandrere med pakistansk bakgrunn, at

ikke-vestlige innvandrere er en heterogen gruppe med interesser som kan stå i strid med hverandre. En muslimsk pakistaner og en katolsk vietnameser vil ha divergerende oppfatninger om mangt. Ulike interesser i kombinasjon med kjennskap til at enkelte grupper benytter valgordningen systematisk for å fremme egen representasjon, gjør det rimelig å tro at listerettingen i Oslo vil øke i årene som kommer.

15. Bjørklund (1999)

Innvandrere: fra objekt til subjekt

Valget i 1999 ble det første norske valget da innvandrerne stod fram som en egen velgerkategori med makt til å avgjøre valgets utfall. De representerte en gruppe som det ble beilet til, og som hadde potensiell mulighet til å bestemme politikeres videre skjebne. Høyre inviterte til grillfest med halalkjøtt på Ekeberg i Oslo, daværende byrådsleder Fritz Huitfeldt og statsminister Kjell Magne Bondevik oppsøkte moskeer på byens østkant. En ny selvbevissthet syntes å ha markert seg. Innvandrerne kunne bli tungen på vekstkålen som bestemte den politiske fargen til Oslos byråd – ble det hevdet.

Etter hvert som antall innvandrere har økt, har også innvandrerne som en egen velgerkategori blitt interessant. Med andre ord: innvandrerne blir ikke betraktet bare som objekt – en gruppe «fremmede» som observeres og diskuteres – men som subjekt, selvstendig handlende personer, som det blir appellert til. Det var i alle fall tilfelle under valgkampen i Oslo i 1999.

Ikke-vestlige og vestlige innvandrere

Med «innvandrere» er i første rekke ment ikke-vestlige innvandrere. De inkluderer ikke bare asiater (med unntak for israelere), afrikanere og sør- og mellomamerikanere, men også folk fra eks-Jugoslavia, Albania, Tyrkia og tidligere Sovjetunionen. Dermed tas med personer fra land med svært ulik kulturbakgrunn og et velstandsnivå som er betraktelig lavere enn i Norge. De som er fra andre land, regnes som vestlige innvandrere.

Ved valget i 1999 utgjorde de ikke-vestlige innvandrerne kun 2,6 prosent av landets stemmeberettigede (tabell 2.8). Når de likevel kan bli strategisk viktige, skyldes det i første rekke at de *ikke* er geografisk jevnt spredd i landet. Det er en konsentrasjon i Oslo. Over 40 prosent av dem bor her, og ved valget i 1999 utgjorde de 9,2 prosent av de stemmeberettigede (tabell 2.11). Alt tyder på at denne andelen vil stige betraktelig i årene som kommer.

De vestlige innvandrerne utgjorde totalt noenlunde samme andel som de ikke-vestlige, nemlig 2,8 prosent av de stemmeberettigede. Det største innslaget var svensker og dansker.

I denne rapporten defineres innvandrere som summen av utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Sammensetningen av disse to gruppene er imidlertid svært ulik: Blant de vestlige innvandrerne er drøyt to av tre utenlandske statsborgere, blant de ikke-vestlige derimot drøyt en av tre. Bakgrunnen for denne ulikheten er dels at i løpet av de siste årene er mange utenlandske statsborgere, spesielt fra ikke-vestlige land, blitt norske statsborgere.

Lav valgdeltakelse, særlig blant de ikke-vestlige

Innvandrerne har tradisjonelt hatt lav valgdeltakelse, og dette ble det forut for valget i 1999 forsøkt å gjøre noe med. *Anti-rasistisk senter*, sammen med noen innvandrerorganisasjoner, satte i verk en kampanje for økt valgdeltakelse. Som blikkfang ble brukt unge idrettsstjerner fra innvandrer miljøet. Hvor mange fulgte så oppfordringen om å stemme?

Bare 39 prosent av de ikke-vestlige innvandrerne deltok ved lokalvalget i 1999, en deltagelse drøyt 20 prosentpoeng lavere enn for hele elektoratet (tabell 3.17). Sammenliknbare tall fra tidligere lokalvalg for hele innvandrerbefolkningen fins imidlertid ikke. Men innvandrerne kan, som nevnt, deles opp i to undergrupper ettersom de har norsk statsborgerskap eller ikke. Alle utenlandske statsborgere med minimum tre års botid i Norge har hatt stemmerett ved lokalvalg siden 1983, og deltagelsen for denne velgerkategorien er blitt kartlagt ved de siste valgene. Ved valget i 1999 stemte kun 33 prosent av de ikke-

vestlige som ikke er norske statsborgere. Det var en svak nedgang i forhold til de to tidligere valgene, da deltagelsen lå på rundt 35 prosent (tabell 3.4). Det kan dermed synes som all oppmerksomhet rundt innvandrernes lave deltagelse forut for valget, og forsøk på å høyne den, hadde liten virkning.

Det er imidlertid store forskjeller i valgdeltakelse blant de *utenlandske statsborgere* avhengig av nasjonalitet. Fra pakistanere med 47 prosent og bosniere med 41 prosent deltagelse, til marokkanere, ghanesere og etiopere som alle hadde under 20 prosent deltagelse. Dessuten har ikke-vestlige innvandrere med norsk statsborgerskap, ikke overraskende, høyere valgdeltakelse enn dem med utenlandsk statsborgerskap – 43 prosent versus 33 prosent.

De vestlige innvandrerne har en høyere deltagelse enn de ikke-vestlige. I innvandrerbefolkningen kan et tall på 47 prosent registreres blant de vestlige ved valget i 1993 (tabell 3.18). Blant de av dem som har fått norsk statsborgerskap, var tallet så høyt som 66 prosent, og dermed godt over valgdeltakelsen i hele elektoratet. I den resterende gruppa, utenlandske statsborgere fra et vestlig land, var frammetet tilsvarende lavere, nemlig 40 prosent.

Kvinner deltar mer enn menn, men bare blant de vestlige

I innvandrerbefolkningen sett under ett deltok kvinner noe oftere enn menn. Det skyldes at blant utenlandske statsborgere har vestlige kvinner hele ti prosentpoeng høyere deltagelse enn menn. Blant de ikke-vestlige, derimot, var det små om ingen forskjeller, og det avvik som var gikk i motsatt retning, dvs. mennene deltok et hakk oftere (tabell 3.17).

Betraktes de to undergruppene som innvandrerbefolkningen er sammensatt av, utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn, bekreftes at det var små og ubetydelige forskjeller i deltagelse etter kjønn blant de ikke-vestlige. For de vestlige, derimot, er det et stort sprik mellom de to gruppene. Det er blant de vestlige utenlandske statsborgerne at kvinnene deltok oftere, eller

retter mindre sjeldent, enn mennene. Blant norske statsborgere med bakgrunn fra et vestlig land er imidlertid forskjellen etter kjønn ubetydelig. Faktisk var den høyest blant mennene.

Botid øker deltakelsen, særlig blant de vestlige

Skillet mellom utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn har dels sammenheng med botid i Norge. For å få norsk statsborgerskap, må en normalt ha bodd i landet i sju år. Dermed er botidens lengde berørt, og den har sammenheng med valgdeltakelse. Jo lenger tid en innvanderer har bodd i landet, dess oftere stemmer vedkommende (tabell 3.19). Denne sammenhengen er imidlertid atskillig sterkere blant vestlige enn ikke-vestlige innvandrere. Effekten av botid er dermed avhengig av nasjonalitet. Det er et tegn på at de vestlige innvandererne lettere integreres i det norske samfunnet og får en deltakelse som nordmenn flest. De ikke-vestlige, derimot, blir trass i lang botid værende på et deltakelsesnivå atskillig hakk under riksnivået.

«Ghettoisering» øker deltakelse blant de ikke-vestlige innvandrere

Et viktig skille går i forhold til bosted. I Oslo deltar ikke-vestlige innvandrere oftere enn i andre kommuner. Tendenser til «ghettoisering», som kan observeres i Oslo øst, synes å fremme politisk deltakelse. Den høyeste deltakelsen har pakistanere i Oslo som er blitt norske statsborgere – 65 prosent. Pakistanere i Oslo med norsk statsborgerskap hadde dermed, med forbehold om feilmarginer, et lite hakk høyere deltakelse enn resten av Oslos innbyggere.

De pakistanske innvandremiljøene i Oslo bidrar til å gi Oslo en avvikende posisjon i forhold til landstendensen. I motsetning til det generelle mønstret, med størst deltakelse blant de vestlige innvandererne, var det i 1995 *ingen forskjeller* i Oslo etter skillet vestlig/ikke-vestlig innvandrere. Deltakelsen var nøyaktig lik, 45 prosent. I Oslo deltok nemlig de ikke-vestlige innvandrere atskillig oftere enn det

som var tilfellet *utenfor* Oslo. Blant de vestlige, derimot, peker ikke Oslo seg ut med høy deltakelse. Tvert imot, den var lavere her enn i resten av landet. Forskjellene var riktignok små. De klare differansene finner vi blant de ikke-vestlige, og det er blant dem Oslos særstilling markeres.

Et annet tegn på at stor innvandretetthet fremmer den kollektive politiske mobilisering er omfanget av listeretting i Oslo. Den varierer med innslaget av ikke-vestlige innvandrere i valgkretsen, og den er mest utbredt der det bor flest ikke-vestlige innvandrere (tabell 6.3).

Direkte politisk aktivitet, protestpotensial blant de ikke-vestlige

Den direkte politiske aktiviteten refererer til en rekke ulike typer presmidler, aksjonsdeltakelse og myndighetskontakt med utgangspunkt i enkeltsaker. Det fins kun data for de utenlandske statsborgerne, og her viser det seg at de vestlige er noe mer aktive enn de ikke-vestlige. Men ikke uten unntak. I ett tilfelle deltok de ikke-vestlige mer enn de vestlige. Det dreier seg om deltakelse i «aksjon, protestmøte eller demonstrasjon» (tabell 5.3). Her hadde de ikke-vestlige utenlandske statsborgerne en like omfattende deltakelse som den som ble registrert for hele elektoratet i den landsomfattende valgundersøkelsen (tabell 5.1). På de andre tre formene for deltakelse var den derimot på et klart lavere nivå. Likevel, dette ene eksemplet på et like høyt aktivitetsnivå kan være en indikator på at utenlandske statsborgere, med ikke-vestlig bakgrunn, evner å si i fra når egne interesser trues.

Ikke-vestlige innvandrere stemmer til venstre

Oslo Høyres framstøt overfor pakistanerne spesielt og innvandrergrupper generelt var et nytt trekk ved valget i 1999. Men, gav offensiven Høyre økt støtte i innvandremiljøer? Vår kilde er utelukkende innvandrere med utenlandsk statsborgerskap og tallene refererer til landet under ett. Som ved de to tidligere lokalvalgene, ble partivalget svært avvikende i forhold til «normalen»: innvandererne stemte til

venstre. Nesten 80 prosent foretrakk venstrefløyens tre partier, Arbeiderpartiet, SV og RV (tabell 4.4). Det var liten oppslutning, derimot, om mellompartiene (11 prosent) og Høyre (9 prosent), og enda færre støttet Fremskrittspartiet (2 prosent). Med dette som utgangspunkt må konkluderes at Høyre *ikke* styrket sin posisjon i innvandremiljøer. Oppslutningen ble på prosenten lik det partiet hadde ved valget i 1995.

Det partipolitiske avvik, i forhold til det totale elektoratet, var imidlertid atskillig mindre blant de vestlige innvandrerne. De er, på mer enn en måte, mer sammenliknbare med etniske nordmenn.

Ikke-vestlige innvandrere: store interne variasjoner

Ettersom de ikke-vestlige innvandrerne har økt i antall, har *forskjellene* mellom dem trådt klarere fram, både med hensyn til etnisk bakgrunn og geografisk bosted. Pakistanerne i Oslo har åpenbart hatt suksess med å etablere et politisk fotfeste i hovedstaden. Åtte innvandrere ble valgt inn i Oslo bystyre i 1999, sju av dem har pakistansk bakgrunn. Tre av disse ble valgt inn som følge av velgernes kumuleringer. Det vil si at balansen mellom strykninger og kumuleringer var bedre enn for andre kandidater som hadde en tilsvarende usikker plass. Dermed er pakistanere i Oslo sterkt representert i bystyret, 11,9 prosent, trass i at de ikke utgjør mer enn 2,2 prosent av de stemmeberettigede.

Listeretting favoriserer ikke-vestlige innvandrer-kandidater

Innvandrerne representasjon i Oslo bystyre ble fordoblet fra forrige periode. Et fast trekk er imidlertid at innvandrer kandidatene jamt over har hatt fordel av velgernes rettinger av lister med kumuleringer og slengere og strykninger av konkurrenter. I perioden fra 1983 til 1999 er det 19 ganger blitt valgt inn ikke-vestlige innvandrere i Oslo bystyre. Så mye som 10 ganger har posisjonene blitt erobret som følge av velgernes listerettinger (tabell 6.1 og 6.a). Det må også nevnes at to

innvandrerrepresentanter har falt ut fra bystyret i denne perioden, som et resultat av nettopp listeretting. Dvs. at en antatt sikker posisjon på kumulert plass har vist seg å være bare tilsynelatende trygg.

Et spørsmål er i hvilke bydeler og valgkretser innvandrerne i særlig grad får pluss-stemmer. Ved valget i 1999 tegner mønstret seg klart: Det er i de valgkretser der det bor mange innvandrere, som Gamle Oslo (særlig Hersleb) og Homlia, at kumuleringene er hyppigst. I disse kretsene forekommer ofte også noe flere strykninger av innvandrere enn det «normale». Men variasjonene mellom valgkretsene er små når det gjelder strykninger av innvandrere. Det er derimot *ikke* tilfelle for kumuleringer. Tallene avdekker klare tegn på organisert listeretting i favør av enkelte innvandrer kandidater (tabell 6.6). Noen tilsvarende tegn på organiserte strykeaksjoner overfor innvandrere lar seg imidlertid ikke registrere. Mange tegn går således i retning av at ikke-vestlige innvandrere gir pluss-stemmer til sine egne representanter. De opptrer altså som strategiske velgere med innsikt i de muligheter som den norske valgordningen gir til å påvirke personvalget.

Innvandrerens bidrag: lavere valgdeltakelse og mer listeretting

Innvandrerrepresentasjonen i Oslo bystyre er således blitt hjulpet fram av en valgordning som åpner for velgerinnflytelse på personvalget. Dermed kan konkluderes at om innvandrerne innlemming i elektoratet har bidratt til å *justere ned* valgdeltakelsen totalt, har innvandrerne nærvær ført til *økt* listeretting. I de mønstrene som listerettingen tegner, blir imidlertid kategorien «innvandrer» eller «ikke-vestlig innvandrer» *utilstrekkelig*. Det må skilles mellom *ulike* nasjonaliteter, for alle nasjonaliteter favoriseres ikke like mye av listerettingen. Igjen en påminnelse om at innvandrerne vanskelig kan kalles én gruppe, og at en «innvandrerrepresentant» ikke nødvendigvis representerer alle innvandrere.

Appendiks

Utvalgsundersøkelser som inngår i rapporten

Tre ulike utvalgsundersøkelser inngår i rapporten og med utgangspunkt i henholdsvis (i)utenlandske statsborgere, (ii)norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn og (iii)hele elektoratet

Utenlandske statsborgere

Gjennomføring

I forbindelse med lokalvalget i 1999 trakk Statistisk sentralbyrå et stratifisert, tilfeldig utvalg på 7.499 personer fra populasjonen utenlandske statsborgere med stemmerett, dvs. 101.706 stemmeberettigede. Alle i utvalget fikk tilsendt et spørreskjema omkring valgdagen 13. september. På grunn av dødsfall og flytting til utlandet ble utvalget redusert til 7.016 personer. Dette utvalget inndeles i bruttoutvalg og nettoutvalg. Nettoutvalget er de som besvarte spørreskjemaet.

I utgangen av september hadde det kommet inn 1.867 besvarte skjema, tilsvarende 26,7 prosent. I midten av oktober sendte Statistisk sentralbyrå ut et nytt skjema med følgebrev til de 5.455 man ikke hadde fått noe svar fra. Etter at datainnsamlingen var avsluttet satt man igjen med 2.910 utfylte skjema, tilsvarende 41,5 prosent av bruttoutvalget. I 1995 var svarprosenten omtrent den samme: 41,9, mens den i 1991 og 1987 var henholdsvis 49,8 og 54,0.

Svarprosenten er jevnt over høyere fra personer med vestlig enn ikke-vestlig bakgrunn. For somaliere og tyrkere er svarprosenten henholdsvis helt nede i 18 og 20 prosent, mens den for dansker og amerikanere er på 57 og 56 prosent.

Årsaken til at frafallet er så vidt stort, og en god del større enn det som er vanlig ved postenquete-undersøkelser blant norske statsborgere, kan selvsagt være mangeartet. Det er likevel grunn til å tro at det blant mange utenlandske statsborgere hersker en mistro til denne typen registreringer. At svarprosenten er lavest blant ikke-vestlige statsborgere, kan tyde på det.

Feilkilder

Ved alle utvalgsundersøkelser der man ønsker å si noe om hele populasjonen, vil det forekomme usikkerhet. Denne usikkerheten er avhengig av en rekke forhold, blant annet størrelsen på utvalget, hvor mange som har svart og fordelingen på den aktuelle variabelen.

I denne analysen av utenlandske statsborgeres politiske atferd foreligger to datasett, det ene en undergruppe av det andre. Bruttoutvalget omfatter, som nevnt, over syv tusen personer og er trukket etter statsborgerskap. For nettoutvalget er det foretatt vekting slik at forholdet mellom respondentene skal bli representativt. For å illustrere noe av problemet kan nevnes at mens de som ikke returnerte skjemaet hadde en valgdeltakelse på 35,9 prosent, var valgdeltakelsen på 51,6 prosent for de øvrige. En overrepresentasjon av de som stemte er imidlertid et allment problem ved valgundersøkelser. Avvikene mellom brutto- og nettoutvalgene er f.eks. atskillig mindre når det gjelder sosiale bakgrunnsfaktorer som kjønn og alder (aldersgrupper med 10 års intervaller). De varierer i et intervall mellom 3,3 til 1,0 prosentpoeng.

Resultatene fra bruttoutvalget har en mye større grad av sikkerhet enn resultatene fra nettoutvalget, og omfanget av usikkerheten kan beregnes ved statistiske metoder. Når det gjelder representativitetsproblemer knyttet til utvalgene, henvises det til Statistisk sentralbyrås publikasjon, *Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1999, Dokumentasjonsrapport (2000/1)* av Elisabeth Rønning, der denne problemstillingen er behandlet grundigere.

Vekting

Tidligere utvalgsundersøkelser blant utenlandske statsborgere viser at både deltakelse i valg og svarvillighet varierer mye mellom grupper med ulik statsborgerskapsbakgrunn. Med bakgrunn i disse erfaringene har man delt populasjonen inn i åtte strata. Utvalgspersonene har deretter blitt trukket fra disse strataene med ulike sannsynligheter. Hensikten med dette er å legge til rette for at de ulike nasjonaliteter i tilstrekkelig grad er representert i nettoutvalget. Dette gjør resultatene sikrere. En slik stratifisering kan imidlertid føre til systematiske skjevheter, og helt sikkert vil det skapes skjevheter når vi skal uttale oss om hele populasjonen. Dermed må man vekte i forhold til stratifiseringsvariablen for at resultatene skal bli så representative som mulige. I denne utvalgsundersøkelsen har man brukt følgende vektsystem:

Vekt 1 gir enhetene i hvert stratum en vekt som er omvendt proporsjonal med trekk sannsynligheten og dermed korrigerer for variasjoner i trekk tettheten.

Vekt 2 foretar en etterstratifisering som utjevner ulikheter i svarprosent slik at hver gruppe får riktig vekt i forhold til sin andel i bruttoutvalget.

Vekt 3 foretar en justering av forholdstallet mellom dem som stemte og ikke stemte. De som stemte er systematisk overrepresentert i nettoutvalget.

Samlevekten er disse tre vektene multiplisert, og den brukes på nettoutvalget.

Begreper og kjennemerker

Direkte politisk aktivitet er en samlebetegnelse for annen politisk aktivitet enn valgdeltakelse, og den omfatter fem typer deltakelse. Disse fremkommer ved å spørre om man i løpet av de siste fire årene har forsøkt å påvirke en sak i kommunestyret eller fylkestinget ved å:

«Skriue under opprop, underskriftskampanje?»
 «Delta i aksjon, protestmøte, demonstrasjon?»
 «Ta opp sak i parti, fagforening?»
 «Henvende deg til kommune- eller fylkesadministrasjon?»
 «Ta kontakt med lokal-/kommunepolitiker?»

Utdanning deles i denne rapporten inn i tre kategorier:

Barne- og ungdomsskole: Utdanning med samlet varighet under ni år
 Videregående skole: Utdanning med samlet varighet 10 – 12 år
 Universitet og høyskole: Utdanning med samlet varighet over 12 år

Vestlig/ikke-vestlig er en inndeling i to statsborgerskapsgrupper:

Ikke-vestlig: Personer fra Asia, Afrika, Sør- og Mellomamerika, Jugoslavia, Albania, Tyrkia og republikkene i det tidligere Sovjetunionen, inkludert Russland.

Vestlig: Resten av landene (dog er Israel regnet som vestlig).

Norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn

Fra en populasjon på cirka 83.000 personer ble det trukket et utvalg på 1.500 norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Dette tilsvarer en trekkprosent på cirka 1,8.

Siden Oslo, med sitt sterke innslag av innvandrere, er av spesiell interesse, var det viktig å få et tilstrekkelig stort tallunderlag her for å kunne si noe om valgdeltakelsen i ulike grupper i hovedstaden. Oslo ble derfor overrepresentert. Ut i fra størrelsen på populasjonen skulle det i utvalget være 570 personer, det ble imidlertid trukket ut 850. Utenfor Oslo ble det trukket ut 650 personer.

Frafall har ikke vært noe problem i forhold til dette utvalget da vi ikke baserer oss på intervjuundersøkelse men på det avkryssede manntallet og registerdata.

Datamaterialet har kun en vekt som gir enhetene i hvert stratum en vekt som er omvendt proporsjonal med trekksannsynligheten og dermed korrigerer for variasjoner i trekktettheten.

Elektoratet

Elektoratet, dvs. summen av alle stemmeberettigede, kan den landsomfattende lokalvalgsundersøkelsen fra 1999 gi et inntak til. Undersøkelsen ble gjennomført som telefonintervju umiddelbart etter valget i 1999. Et disproporsjonalt stratifisert utvalg førte til overrepresentasjon for de grisgrendte kommunene. Til sammen ble 3.191 intervjuet, dette gav en svarprosent på 74,4 prosent.

For å uttale seg om elektoratet, er det nødvendig å benytte en vekt som tar hensyn til det disproporsjonale utvalgsdesignet. I den vekten som er brukt, er det dessuten tatt høyde for visse skjevheter i kjønns- og alderssammensetningen. En nærmere dokumentasjon av denne undersøkelsen er gitt i en ISF-rapport.¹

Tall fra lokalvalgsundersøkelsen er trukket inn i diverse kapitler for å gi et sammenlikningsgrunnlag med alle dem som stemte.

1. Bjørklund og Saglie (2000)

Tabellappendiks

Tabell 6.a Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalgene i Oslo fra 1983 til 1999 for alle innvalgte innvandrerkandidater i Oslo bystyre samt et utvalg av andre innvandrerkandidater

Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalget 1983, i Oslo.

	Arbeiderpartiet					Konflikt
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	154		238	12	-72	401
Median	100		172	3	-69	275
Shaukat Ali Bhatti	868		1072	91	-113	2031

28 forhåndskumulerte kandidater, 31 innvalgte.

	Høyre					Konflikt
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	579	686	(343)*	22	-85	944
Median	425	643	(322)	12	-206	759

<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	230		642	7	-405	879
Median	152		572	1	-419	725
Khalid Mahmood***	846		1113	140	-127	1543
Mohan Singh Varma***	516		754	62	-176	955

23 forhåndskumulerte kandidater, 33 innvalgte.

Rød Valgallianse						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	325	144	(72)	238	+419	635
Median	167	119	(60)	64	+112	291
Athar Ali	166	114	(57)	80	+132	303

8 forhåndskumulerte kandidater, 2 innvalgte.

Sosialistisk Venstreparti						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	580	616	(308)	153	+117	1041
Median	726	636	(318)	184	+274	1228
Naushad Ali Qureshi**	744	775	(388)	219	+118	1351

6 forhåndskumulerte kandidater, 6 innvalgte.

* Et problem oppstår i opptelling av de forhåndskumulerte kandidatene. Disse kandidatene har to plasser på listen og får dobbelt så mange rene listestemmer som de andre kandidatene. Navnene står oppført to ganger, og velgerne kan stryke begge som da teller som to strykninger. Tallene fra valgstatistikken tyder på at nesten alle som stryker kumulerte, gjør det to ganger. Dette kan vi slutte ut fra at det er nesten like mange som stryker den forhåndskumulerte kandidaten i den første som i den andre posisjonen. Den enkelte velger har imidlertid ikke lov å kumulere den forhåndskumulerte mer enn en gang. I utregningen av det samlede mål på konflikt- eller oppmerksomhetsnivået har vi delt antall strykninger av de forhåndskumulerte på to og dette tallet er satt i klamme. Begge tallene står imidlertid oppført, men i utregningen har vi altså basert oss på det halverte tallet.

**Valgt inn i bystyret

***Valgt inn i bystyret på grunn av listeretting

Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalget 1987, i Oslo.

Arbeiderpartiet						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	337	507	(254)	33	-137	624
Median	199	334	(167)	16	-119	382
Shaukat Ali Bhatti +	457	2542	(1271)	51	-2034	1779
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	141		163	10	-12	314
Median	113		118	6	+1	237
Shahbaz Tariq	372		402	51	+21	825

28 forhåndskumulerte kandidater, 27 innvalgte.

Høyre						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	548	995	(498)	33	-414	1079
Median	204	526	(263)	6	-316	473
Khalid Mahmood**	356	3205	(1603)	50	-2799	2009
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	201		291	10	-80	502
Median	188		288	4	-96	480

23 forhåndskumulerte kandidater, 29 innvalgte.

Rød Valgallianse						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	171	199	(100)	149	+121	420
Median	108	162	(81)	38	-16	227
Athar Ali***	286	230	(115)	191	+247	592

8 forhåndskumulerte kandidater, 2 innvalgte.

Sosialistisk Venstreparti						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	330	413	(206)	102	+19	638
Median	344	423	(212)	164	+85	720
<hr/>						
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	47		53	6	0	106
Median	39		39	4	+4	82
Naushad Ali Qureshi	105		66	34	+73	205

6 forhåndskumulerte kandidater, 6 innvalgte.

Fremskrittspartiet						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	228	479	(240)	66	-185	534
Median	99	268	(134)	37	-132	270
Mohan Singh Varma**	107	1756	(878)	25	-771	1010

10 forhåndskumulerte kandidater, 16 innvalgte.

**Valgt inn i bystyret

***Valgt inn i bystyret på grunn av listeretting

+ Kumulert kandidat som ikke blir innvalgt på grunn av strykninger.

Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalget 1991, i Oslo.

Arbeiderpartiet						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	418	737	(369)	93	-226	880
Median	194	509	(255)	29	-286	478
Shahbaz Tariq +	683	3381	(1691)	196	-2502	2570

21 forhåndskumulerte kandidater, 19 innvalgte.

Høyre						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	978	1369	(685)	142	-249	1805
Median	418	834	(417)	49	-367	884

Ikke kumulerte kandidater:

Gjennomsnitt	173		681	13	-495	867
Median	126		669	10	-533	805
Khalid Mahmood	851		1688	143	-694	2682

10 forhåndskumulerte kandidater, 20 innvalgte.

Rød Valgallianse						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	300	372	(186)	740	+668	1226
Median	55	294	(147)	39	-200	241
Athar Ali***	603	515	(258)	671	+759	1532

7 forhåndskumulerte kandidater, 2 innvalgte.

Sosialistisk Venstreparti						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	424	371	(186)	184	+237	794
Median	210	226	(113)	59	+43	382
<hr/>						
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	68		75	10	+3	153
Median	31		34	3	0	68
Nolvia Dominquez Skjetne	158		91	4	+71	253

21 forhåndskumulerte kandidater, 19 innvalgte.

**Valgt inn i bystyret

***Valgt inn i bystyret på grunn av listeretting

+ Kumulert kandidat som ikke blir innvalgt på grunn av strykninger.

Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalget 1995, i Oslo.

Arbeiderpartiet						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	793	1403	(702)	90	-520	1585
Median	357	654	(327)	31	-266	715
Shahbaz Tariq**	982	2820	(1410)	192	-1646	2584
<hr/>						
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	177		328	15	-136	520
Median	121		262	3	-138	386
Rubina Rana	498		446	81	+133	1025
Asgar Ali	670		1300	78	-552	2048

20 forhåndskumulerte kandidater, 20 innvalgte.

Høyre						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	850	726	(363)	113	+237	1326
Median	447	558	(279)	56	-55	782
<hr/>						
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	205		753	19	-529	977
Median	66		625	2	-557	693
Khalid Mahmood***	1088		984	98	+202	2170
Afshan Rafiq***	713		985	92	-180	1790
Aamir Javed Sheikh	486		1061	88	-487	1635

12 forhåndskumulerte kandidater, 17 innvalgte.

Sosialistisk Venstreparti						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	557	888	(444)	243	-88	1244
Median	543	876	(438)	170	-163	1151

Nolvia Dominquez						
Skjetne***	404	427	(214)	47	+24	665
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	72		52	9	+29	133
Median	35		17	1	+19	53

Akhtar Chaudhry	444		128	121	+437	693
Naushad Ali Qureshi	290		114	39	+215	443

10 forhåndskumulerte kandidater, 4 innvalgte.

Flerkulturell Liste						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	262	102	(51)	128	+288	441
Median	156	180	(90)	65	+41	376

Athar Ali	1032	84	(42)	548	+1496	1622

6 forhåndskumulerte kandidater, 0 innvalgte.

**Valgt inn i bystyret

***Valgt inn i bystyret på grunn av listeretting

Strykninger, kumuleringer og slengere ved kommunevalget 1999, i Oslo.

Arbeiderpartiet						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	1488	1516	(758)	328	+300	2574
Median	445	793	(397)	54	-294	896

Rubina Rana**	2096	2547	(1274)	505	+54	3875
Shahbaz Tariq**	1425	3385	(1693)	251	-1709	3369
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	351		1722	31	-1340	2104
Median	302		1798	8	-1488	2108

Khalid Mahmood***	3474		1944	323	+1853	5741

14 forhåndskumulerte kandidater, 16 innvalgte.

Høyre						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	1676	2214	(1107)	129	-409	2912
Median	796	993	(497)	31	-166	1324

Afshan Rafiq**	1620	3402	(1701)	162	-1620	3483
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	221		357	11	-125	589
Median	229		372	3	-140	604

Aamir Javed Sheikh***	808		895	121	+34	1824

9 forhåndskumulerte kandidater, 18 innvalgte.

Rød Valgallianse						
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	530	286	(143)	512	+756	1185
Median	250	241	(121)	96	+105	467

Athar Ali***	845	445	(223)	688	+1088	1756

8 forhåndskumulerte kandidater, 2 innvalgte.

	Sosialistisk Venstreparti					
	Kumu- leringer	Stryk- ninger	Ant. stryk	Slengere	Sum	Konflikt
<u>Kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	856	753	(377)	219	+322	1452
Median	733	643	(322)	95	+185	1150
Akhtar Chaudhry**	1128	877	(439)	424	+675	1991
Nolvia Dominquez Skjetne**	818	762	(381)	84	+140	1283
<u>Ikke kumulerte kandidater:</u>						
Gjennomsnitt	148		107	16	+57	271
Median	96		40	3	+59	139
Naushad Ali Qureshi	314		178	34	+170	526

8 forhåndskumulerte kandidater, 8 innvalgte.

**Valgt inn i bystyret

***Valgt inn i bystyret på grunn av listeretting

Litteraturreferanser

- Bjørklund, Tor (1986), «Kvinner og menns partipreferanse», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 27: 417-443.
- Bjørklund, Tor (1999), *Et lokalvalg i perspektiv*, Oslo: Tano Aschehoug.
- Bjørklund, Tor og Jo Sagli (2000), *Lokalvalget 1999. Rekordlav og rekordhøy deltakelse*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Duverger, Maurice (1955), *The Political Role of Women*, Paris: UNESCO.
- Goul Andersen, Jørgen (1999), «Vælgernes politiske dagsorden», i Johannes Andersen, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen og Hans Jørgen Nielsen, *Vælgere med omtanke – en analyse af folketingsvalget 1998*, Aarhus: systime.
- Hammar, Thomas (1979), *Det första invandrarvalet*, Stockholm: Liber Förlag.
- Hagelund, Anniken (1999), *Kampen om anstendigheten. Innvandringsdebatt i kommunevalgkampen 1999*, Rapport 99:13, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hollie, Erik (2000), «Kun til pynt?», *Aftenposten Aften 7. desember*. Innst. O. nr. 61 (1998–99).
- Jonsson, Christer (1999), *Allt färre röstar i invandartäta områden – Utanländska medborgares valdeltagande vid sex valdistrikt i Göteborg 1994 – 1998*, Norrköping: Integrationsverket.
- Kitschelt, Herbert P. (1986), «Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti Nuclear Movements in Four Democracies», *British Journal of Political Science*, vol. 16, pp. 57-89.
- Konstitusjonsutskottets utlåtande nr. 10, 1968.
- Kval, Karl-Eirik (1997), *Fra stemmerett til faktisk valgdeltakelse. En analyse av stemmerett og faktisk valgdeltakelse for utenlandske statsborgere*, Hovedoppgave i statsvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Kval, Karl-Eirik og Tor Bjørklund (1996), *Valgdeltakelse og partistemmegivning blant utenlandske statsborgere ved kommunevalgene fra 1987 til 1995*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Listhaug, Ola, Arthur Miller og Henry Valen (1985), «The Gender Gap in Norwegian Voting Behaviour», *Scandinavian Political Studies*, 8: 187-206.
- Ot. prp. nr. 37 (1998–99)
- Riksdagens Motioner I 94,

- Rønning, Elisabeth (2000): *Utenlandske statsborgere og kommunestyrevalget 1999. Dokumentasjonsrapport.*
- Statistisk sentralbyrå (1994): Nye tall for innvandrerbefolkningen, *Ukens statistikk* 1994, 23.
- Togeby, Lise (1991), *Ens og forskjellig: græsrodsdeltagelse i Norden*, Aarhus: Politica.
- Togeby, Lise (1999), «Immigrants at the Polls: Immigrant and Refugee Participation in Danish Local Elections», pp. 297-320 Erik Beukel et al. (red), *Elites, Parties, and Democracy. Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*, Odense: Odense University Press.
- Togeby, Lise (2000), «De etniske minoriteters politiske deltagelse», *Social Forskning*, desember-nummer.
- Topf, Richard (1995), «Beyond Electoral Participation», i H.-D. Klingemann og D. Fuchs, Red., *Citizens and the State*, Oxford: Oxford University Press.

Rapport 2:2001

Forfattere/Authors

Tor Bjørklund og Karl-Eirik Kval

Tittel/ Title

Innvandrere og lokalvalget 1999

Sammendrag

Innvandrerne i Norge hadde en valgdeltakelse ved kommunevalget i 1999 som var godt under nivået for hele elektoratet. Som innvandrere regner vi utenlandske statsborgere og norske statsborgere med utenlandsk bakgrunn. Begge disse gruppene hadde lav valgdeltakelse, men mest utpreget var det for utenlandske statsborgere. For begge gruppene gjelder dessuten at ikke-vestlige har lavest valgdeltakelse. Vestlige med norsk statsborgerskap hadde derimot en valgdeltakelse som lå over rikstallets nivå.

En undersøkelse av velgernes listeretting i Oslo viser at ikke-vestlige kandidater dro fordel av velgernes mulighet til å påvirke personvalget. Det er en av grunnene til at pakistanerne er overrepresentert i Oslo bystyre i forhold til den andelen de utgjør av de stemmeberettigede i hovedstaden.

For utenlandske statsborgere er det samlet inn informasjon om partistemmegivning ved hjelp av en postenquete-undersøkelse. Resultatene er omtrent som ved valget i 1995. De ikke-vestlige utenlandske statsborgerne stemte også ved valget i 1999 til venstre, nesten 80 prosent av dem foretrakk venstresidens tre partier, Arbeiderpartiet, SV og RV.

Summary

In the 1999 local elections the turnout among immigrants in Norway was noticeably lower than the general level. An immigrant is defined as a person with foreign citizenship or with Norwegian citizenship and a foreign background. Turnout was low in these groups. The participation among foreign citizens was especially low. Those with a non-western background had the lowest turnout in both groups. Voters with a western background and Norwegian citizenship, on the other hand, had a higher electoral participation than the whole electorate.

An investigation of preferential voting among voters in Oslo reveals that non-western candidates had the advantage of the voters' ability to influence the choice of individual representatives. This is one of the reasons why the Pakistanis are over-represented (in proportion to their share of the voters) in the local council.

A mail survey on party voting among foreign citizens confirms a result from the 1995 local elections survey: Voters with a non-western background tend to vote leftist.